

ПРАВНА КУЛТУРА 7

**Дополнителен
прирачник за
учениците од
VII одделение**

ПРАВНА КУЛТУРА 7

**Дополнителен
прирачник за
учениците од
VII одделение**

Правна Култура

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

Автори:

Миле Гиновски, Министерство за образование и наука
 Елена Ивановска, Министерство за образование и наука
 Георги Панделиев, Министерство за образование и наука
 Сали Салија, Министерсво за внатрешни работи
 Лилјана Јаковчевска, Министерсво за внатрешни работи
 Жаклина Просароска, Министерсво за внатрешни работи

Рецензент: Биро за развој на образование, Министерство за образование и наука

Лектор: Мариетка Петровска

Дизајн: Финеарт Мултимедиа

Печати: Финеарт Мултимедиа

@ PH International / Правно Регистрирана како Проект Хармони инц, 2013
 сите права се заштитени

Прирачникот е подготвен од страна на ПХ Интернашнал во рамките на Програмата за правна социјализација со финансиска поддршка на У.С. Депарментот на државното биро за меѓународни наркотици и одделението за внатрешни работи во соработка со Министерство за образование и наука и Министерство за внатрешни работи на Република Македонија.

CIP - Каталогизација во публикација
 Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:34(035)

ПРАВНА култура : дополнителен прирачник за ученици од 7 одделение / [автори Миле Гиновски ... [и др.]. - Скопје : Проект Хармони инц, 2013. - 88 стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Автори: Миле Гиновски, Елена Ивановска, Георги Панделиев, Сали Салија, Лилјана Јаковчевска, Жаклина Просароска. - Поимник: стр. 86. - Библиографија: стр. 87-88

ISBN 978-608-4716-00-6
 1. Гиновски, Миле [автор]

COBISS.MK-ID 93378314

Иземање од одговорност:

Информациите содржани во оваа публикација не ги рефлектираат гледиштата на У.С.Депарментот на државното биро за меѓународни наркотици и одделението за внатрешни работи. Одговорноста за информациите ја снесат исклучиво авторите на оваа публикација.

PH international
 ADVANCING SOCIETIES. CONNECTING PEOPLE

ПРЕДГОВОР

Во изминатите 20 години Република Македонија гради демократско општество чии вредности се вградени и во образовните курикулуми. Токму затоа и целокупниот образовен систем во земјата тежнее кон едукација на младите кои подоцна активно ќе учествуваат во градење на силно граѓанско општество и воспоставување на целосно владеење на правото. Овие млади луѓе ќе бидат оние коишто ќе го воспоставуваат и развиваат демократското општество базирани врз владеење на правото, а во ваквиот систем правната култура ќе биде стожерот на општеството.

Што всушност претставува правна култура?

Општеството се дефинира како единство на луѓе што имаат исти вредности, една единствена цел и функционален интегритет. Од друга страна, единство на луѓе што не ги делат истите вредности и немаат една единствена цел, или пак, немаат функционален интегритет можат само да се наречат население, но не и општество.

Систем на вредности се нормите коишто го изразуваат општото мислење за она што е добро и пожелно. Разликата помеѓу вредностите и нормите е во тоа што вредностите се апстрактни, општи факти, додека пак нормите се користат како насоки и правила за однесување.

Концептот на човековите права е базиран врз принципот на човечко достоинство и еднаквост. Човековите права ги дефинираат овие норми, кои се неопходни за индивидуите да можат да живеат достоинствено. Универзалниот карактер на човековите права е базиран на еднаквиот третман на сите, без никакви резерви.

Постојат и други вредности што резултираат од горенаведените две. Овие вредности од друга страна ја обезбедуваат конзистентноста помеѓу луѓето и општеството. Тие се следните:

слобода;
почитување на сите;
недискриминаторски став;
толеранција;
одговорност.

Модерното разбирање на општеството се базира на принципот дека сите луѓе се еднакви.

Цивилното општество во една подлабока смисла се дефинира како *простор помеѓу семејството, државата и пазарот, во чии рамки луѓето се обидуваат да ги задоволат своите интереси*. Демократските општества го позиционираат цивилното општество како највредна демократска придобивка, затоа што цивилното општество претставува социјално регулирање за едно зедничко добро.

Главната цел на правото на слободата од друга страна е немешање во изборот и активностите на индивидуата. Индивидуата е слободна да го избере начинот на нејзино дејствување од повеќе дадени алтернативни избори. Но ова не е апсолутна дефиниција бидејќи би можела да доведе до арбитрарно однесување. Разликата помеѓу арбитрарноста и слободата е свесноста за одговорност, која ги придружува сите чекори што еден човек ги избира во животот.

Одговорноста е обврска на индивидуалецот да направи одредени работи или да дејствува на одреден начин.

Заедничките вредности на македонската демократија се инкорпорираани во Уставот каде што во членот 2 стои *„Во Република Македонија суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните“*.

Од друга страна, специфичната врска помеѓу индивидуата и општеството се отсликува во членот 9 од Уставот на РМ каде се вели *„Граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви“*.

Она што овие уставни одредби го дефинираат е градење на едно демократско општество каде што сите граѓани на Република Македонија се еднакви и имаат еднакви права, но општеството не може да се базира само на права и можности, туку истите мора да се искombинирани со одговорност и должности. Токму ова е пререквизит на модерните општества.

Секој индивидуалец станува дел од општеството преку комбинирање на слободите и одговорностите. Ова се нарекува процес на правна социјализација која

води до формирање на ставови, мислења и однесувања. Преку овој процес мислењата и однесувањата на поединците се формираат согласно со законите и политиките воспоставени од страна на општеството. Колку е појака правната социјализација на еден поединец и колку е поголемо неговото влијание врз подобрување на социјалните вредности толку е и повисока правната култура на тоа општество. Правната култура можеме да ја користиме како еден критериум за споредба на едно општество со друго и таа ќе ни биде показател за нивото на демократија во нив.

Учењето за законите доведува до:

намалување на прекршувањето на истите
промовира нивно подлабоко разбирање
зголемување на моралната поддршка за овие закони

За да се зголеми моралната поддршка за почитување на законите и правната култура на секој поединец и целокупната јавност, процесот на правна социјализација треба да отпочне од најрана возраст на децата. Во овој процес особено е важно да се работи со малолетници во трансформациона возраст (14-16) затоа што токму ова е возраста кога поединецот за прв пат ги усогласува своите постапки со општествениот систем на вредности. Вредностите на поединецот стекнати на таа возраст остануваат база на тоа лице за цел живот и го детерминираат неговото поведење.

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

∞

ЗАШТИТА НА ДЕТСКИТЕ ПРАВА

Вовед

Заштитата на детските права е темелна вредност во секое демократско општество. Република Македонија заштитата на детските права ја става на највисоко правно ниво поставувајќи ја во членот 40 од Уставот „Републиката му обезбедува посебна грижа и заштита на семејството. Правните односи во бракот, семејството и вонбрачната заедница се уредуваат со закон. Родителите имаат право и должност да се грижат за издржување и воспитување на децата. Децата се должни да се грижат за старите и изнемоштени родители. Републиката им обезбедува посебна заштита на децата без родители и децата без родителска грижа“.

Целта на запознавањето на децата со нивните права и одговорности е пред сè, да знаат да ги искористат овие права на најдобар можен начин, а и да побараат помош и заштита од институциите на системот при кршењето на нивните права.

Меѓународните организации многу често, нивото на заштитата на демократските принципи во една држава го мерат преку нивото на заштитата на детските права во секоја сфера на живеењето во едно општество. Така

Обединетите нации секоја година прават анализа за тоа колку во државите-членки се негуваат и унапредуваат правата на граѓаните на конкретната држава.

Што претставуваат детските права

Во правниот систем на Република Македонија заштитата на детските права е регулирана со усвоената Конвенција за правата на детето, Законот за семејство, Законот за заштита на деца и други документи.

Децата се различни од „возрасните“ луѓе и сите права на децата важат за сите деца, во секое време и насекаде, вклучувајќи ги и децата во судир со законот. Поради потребата од посебна поддршка и заштита, секоја држава треба да овозможи непречено практикување на детските права.

Детските права опфаќаат широк спектар на дејствување. Оттаму, децата ги уживаат основните и круцијалните права како што се правото на живот, правото на развој, забраната за дискриминација по кој било основ, забрана за злоупотреба на детскиот труд, правото на здравствена заштита, правото на слободна мисла и изразување, право на учество во културниот и семејниот живот, на државјанство, да не е одвоено од своите родители против нивната волја, право да одржува лични контакти со родителите, право на националност и вероисповед, слобода на здружување и мирно собирање и др.

За да се добие целосна слика што претставуваат овие права, поединечно ќе наброиме неколку:

Согласно со Конвенцијата за правата на детето, **правото на живот** детето го стекнува со самото раѓање, а државата во која се родило му го обезбедува **правото на опстанок и правилен развој**. Ова подразбира спроведување на низа механизми кои се во насока на зачувување на достоинството и развикот на личноста на детето.

Согласно со Конвенцијата за правата на детето, државата треба да презема низа на механизми во насока на **забрана на дискриминација** помеѓу децата, и на сите деца без разлика на полот, возраста, националната припадност и вероисповед, како и социјалниот и материјалниот статус, да им овозможи еднаков пристап во развикот и знаење.

Согласно со Конвенцијата за правата на детето, државата во која се родило треба да обезбеди механизми за навремено пријавување на роденото дете и истото има **право на име и презиме, на грижа, на државјанство**.

Согласно со Конвенцијата за правата на детето, државата исто така се грижи за обезбедување на **правото на идентитет, името и семејните врски**.

Согласно со Конвенцијата за правата на детето, на детето кое е способно да формира свое мислење, државата треба да му го обезбеди **правото на сопствено мислење и слободно изразување**, и согласно зрелоста и годините на детето со должно внимание да се посветува на тоа мислење.

Согласно со Конвенцијата за правата на детето, **правото на вероисповед** е

право кое секое дете го има уште од самото раѓање и државата треба да обезбеди механизми за заштита на ова право.

Согласно со Законот за семејство на Република Македонија, детето има право да биде издржувано од своите родители, да биде згрижено, да биде заштитен неговиот живот и здравје, да биде оспособено за самостоен живот и работа, да му се обезбедат оптимални услови за негово воспитување, школување и стручно оспособување, зависно од условите на семејството.

Согласно со Законот за семејство на Република Македонија, малолетните деца имаат право да живеат со своите родители. Малолетните деца можат да живеат одвоено од своите родители само кога тоа е од непосреден интерес за децата или кога тоа е од заеднички интерес за децата и за родителите.

Во сферата на образованието, децата своите права можат да ги користат преку стекнување со право на бесплатни учебници, бесплатен превоз до училиштето (под одредени услови), право на голем број на стипендии и др.

Важно е да се напоменавме дека според Конвенцијата за правата на детето **„Дете е секое човечко суштество под 18 години“**.

Конвенцијата како документ, кој е направен во соработка со повеќе држави со различни правни системи и културни традиции, претставува општоприфатен „пакет“ на стандарди и обврски коишто државите треба да ги практикуваат за заштита и имплементирање на детските права.

Заштита на детските права

Како што беше наведено погоре, Република Македонија како држава потписник на Конвенцијата за заштита на децата, презема бројни активности за спроведување на заштитата на детските права.

Меѓутоа, во областа на заштита на детските права во Република Македонија влијаат и одредени развојни документи на Владата на Република Македонија како што се: Програмата за работа на Владата на Република Македонија 2011-2015, Стратегијата за демографски развој на Република Македонија 2008-2015, Одлуката за утврдување на стратешките приоритети на Владата на Република Македонија, како и други акти и анализи со кои се влијае за подобрување на заштитата на децата.

Согласно со одредбите во Законот за заштита на децата, **„заштитата на детските права претставува организирана дејност заснована на правата на децата, правата и обврските на родителите за планирање на семејството и на државата и единиците на локалната самоуправа за водење хумана популациона политика“**.

Институции кои во најголемиот дел од надлежностите се грижат за заштитата на детските права се Министерството за труд и социјална политика, Министерството за образование и наука, центрите за социјални работи, градинките како јавни установи, основните и средните училишта и бројни невладини организации.

Република Македонија секоја година донесува Годишна програма за заштита на децата. Оттаму, државата како основен носител на заштитата на детските права, во согласност со своите финансиски можности, за одредена група деца на родителите им дава определена материјална помош за издржување, подигање, грижа и заштита на децата.

Правата на детската заштита се согледуваат и преку парични надоместоци кои ги обезбедува државата, од средства предвидени во Буџетот на Република Македонија. Паричните надоместоци се остваруваат како: право на детски додаток, право на посебен додаток, еднократна парична помош за прво новородено дете, партиципација и родителски додаток за дете со цел зајакнување на материјалната положба на семејството.

Како што напоменавме, заштитата на детските права е несомнено испит за секое современо општествено опкружување и затоа е предвидено постоење на механизми за нивна заштита од злоупотреби. Меѓу најчестите злоупотреби на детето се физичка злоупотреба, психичка и емоционална, сексуална злоупотреба, злоупотреба на детски труд и сл.

За овие горенаведени злоупотреби на детето, општествениот систем воспоставил низа на заштитни мерки за рано детектирање и превенирање, почнувајќи од образовната установа како превентивен заштитен механизам, потоа социјалните служби на државата, како и полицијата во својство на репресивен механизам против злоупотребата на детските права.

Детските одговорности

Неоспорно е дека загрозувањето и злоупотребата на детските права треба да биде санкционирано и навреме превенирано од секое демократско општество. Меѓутоа и децата како

најголеми „корисници“ на овие права имаат низа ограничувања, одговорности и обврски. Законите и подзаконските акти важат за сите луѓе, па и за децата, секако под одредени услови. Детето треба да е одговорно прво самото кон себе, па потоа и кон своето опкружување. Детето треба да ги почитува и одговорно да се однесува кон своите родители и другари.

Да не ги навредува и омаловажува своите блиски. Правата наведени во Конвенцијата за правата на детето, треба да ги почитуваат и децата, особено во делот дека не треба да се дискриминира и навредува своето другарче кое е од различна националност, вероисповед или потекнува од различно социоекономско семејство. Пример за одговорност се гледа во тоа што слободата на движење и дејствување не дава за право преземање на активности спротивни од уставниот и законскиот поредок, како што се нарушување на јавен ред и мир, преземање криминални дејствија (кражби) итн. Токму затоа државата има развиено механизми со кои постојат однапред предвидени институции и процедури за постапување со „злоупотребувачите на сопствените права“. Република Македонија како држава, во Законот за основното образование и Законот за средното образование, предвидува обврска за децата со тоа што се наведува дека основното и средното образование е „задолжително“. Тука децата немаат право на избор за тоа дали ќе одат во основно или средно образование. На пример, неоправданото отсуство од наставата предизвикува извесни санкции кон самото дете, но и кон неговото семејство. Тоа може да биде и отстрането од едно училиште доколку со

своето однесување, континуирано предизвикува непријатности во училишната средина.

Правото на работа е исто така загарантирано уставно право во Република Македонија. Но тоа право не можат да го „користат“ децата бидејќи постојат ограничувања по однос на нивната возраст и психофизички развој. Детето во тој период има обврска да учи, да доаѓа на

училиште и да ја надоградува својата личност. Правото на детски додаток, исто така не може да го користи секое дете бидејќи постои ограничување. Истото можат да го користат само деца што потекнуваат од семејства со материјални потешкотии.

Студија на случај

К.М. е единаесетгодишна ученичка која има доста солиден успех во училиштето. Уште од најрана возраст сакаше да се дружи со книгите и да го збогатува своето знаење. Иако потекнуваше од социјално загрошено семејство, самата се тру- деше од своите соученици да бара литература која ѝ беше потребна за наста- вата. За својата желба за учење поддршка добиваше од мајка ѝ. Меѓутоа, нејзи- ниот татко сметаше дека К.М. е до- волно голема и дека веќе треба да ѝ помага на мајка ѝ во секојдневните ра- ботни обврски и да придонесува за се- мејството. Како резултат на тоа размислување, наредната учебна го- дина К.М. не продолжи со наставата, бидејќи татко ѝ сметаше дека непо- требно губи време со тоа и дека ќе биде многу покорисна на мајка ѝ во за- работката на средства за семејството. И мајка ѝ и К.М. беа многу разочарани од таа одлука на таткото.

Извори:

Конвенција за правата на детето
Закон за семејство
Закон за заштита на децата
Закон за основното образование
Закон за средното образование

Поимник

Дискриминација значи секое правење разлика, искористување или ограничување на луѓето врз основа на нивните колективни идентитети (пол/род, класа, етнос, сексуален идентитет) со што ги загрозува или оневозможува остварувањето или заштитата на нивните човекови права и слободи

Заклучок

Почитувањето на детските права и слободи е едно од највисоките и најважните општествени вредности. Интегритетот на човековото битие, неговото достоинство, неговото обезбедено право на опстанок во средината во којашто живее се категории заштитени со бројни домашни и меѓународни правила и прописи.

Детските права како категорија, секојдневно се пред „испит“ за секое демократско општество. Имено, колку едно општество е демократско се гледа во негувањето и промовирањето на човековите права и нивното унапредување. Токму затоа, секоја година ОН и голем број невладини организации прават анализа поединечно за секоја држава-членка на ОН, за тоа колку се негуваат и унапредуваат правата на граѓаните од конкретната држава.

Детските права се неприкосновена категорија. Конвенцијата за правата на детето усвоена од Република Македонија, Уставот на Република Македонија и бројни закони се правна основа што ја гарантира неприкосновеноста на овие права.

Злоупотребата на детските права е казнива и општествено недозволива категорија. Република Македонија располага со голем број на механизми за превентивно и репресивно отстранување на злоупотребите на детските права.

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

МАЛОЛЕТНИЧКА ПРАВДА

Вовед

Малолетничката правда е област во кривичното право која се применува на лица што не се доволно возрасни за да подлежат на кривична одговорност. Во повеќето земји во светот, законот за малолетничка правда се применува врз оние кои се под 18-годишна возраст. Најчесто, законодавството поврзано со малолетничка правда е лоцирано во рамките на посебен закон за малолетничка правда. Главната цел на овој систем е рехабилитација, а не казна за малолетниците.

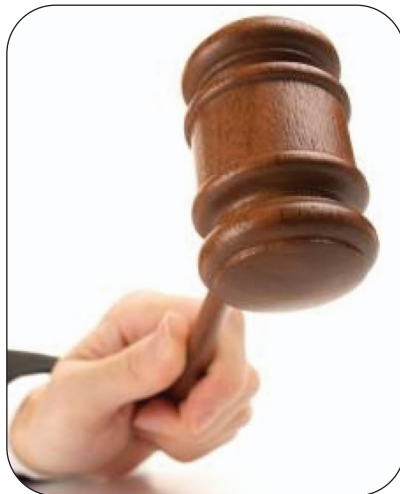
Малолетничката правда се спроведува преку посебни малолетнички или пак, семејни судови. Главната цел на овие законски одредби е стандардизирање на одговорот на заедницата кон младите коишто се во ризик да станат деликвенти, како и зајакнување на капацитетите на професионалците што работат во оваа сфера и техничка поддршка на ова поле.

Малолетничката правда го засега секое дете. Секој поединец од најмала возраст треба да знае дека системот на малолетничка правда е збир на законски одредби и институции кои имаат за цел да го спречат негативното поведение на младите преку еден организиран систем. Пред сè, фокусот е ставен на влијание врз младите за да се спречат во намерата за правење на негативни дејствија. Оттука произлегува и превентивната цел која се постигнува со информирање на младите за оваа тема.

Поим и значење на малолетничката правда

Институцијата малолетничка правда е област во кривичното законодавство што се применува врз деца во ризик и малолетни сторители на дејствија коишто со закон се определени како кривични дела и прекршоци. Таа претставува приоритетен интерес за овие целни групи зашто е во функција на нивна заштита од криминал, насилство, загрозување на нивните слободи и права и правилен развој.

Малолетничката правда се залага за примена на ресторативна правда која всушност подразбира користење на хумани мерки во делот на *помошта, грижата и заштитата* на децата во постапка пред судот и другите органи односно заштитување на нивните слободи и права загарантирани со Уставот на Република Македонија, со Конвенцијата за правата на детето и со другите меѓународни договори за положбата на децата, ратификувани согласно со Уставот на Република Македонија.

Во Македонија Законот за малолетничка правда се спроведува врз лица кои не се постари од 18 години. Главната цел на Законот за малолетничка правда лежи во принципот на рехабилитација на малолетникот, а не во казнувањето.

Малолетничката правда воедно игра значајна улога во иницирањето на потребата од социјализација, воспитување и превоспитување, како и користење на алтернативните мерки.

Преку малолетничката правда всушност се врши и заштита на малолетникот-жртва на кривични дела и се преземаат мерки за превенција од малолетничкото престапништво.

Во месец јули 2007 се донесе Законот за малолетничка правда. Овој закон претставува реформа на малолетничкото законодавство во Македонија и со него се востановува правно институционална рамка за нов конзистентен и кодифициран систем на малолетничка правда во РМ, заради одвојување на малолетниците од возрасните сторители на кривични дела. Согласно со членот 1 од овој закон *„се уредува постапувањето со деца во ризик и малолетни сторители на дејствија кои со закон се определени како кривични дела и прекршоци, се определуваат условите за примена на помош, грижа и заштита, воспитни и алтернативни мерки за казнување на малолетниците, положбата, улогата и надлежноста на органите коишто учествуваат во постапувањето со деца*

во ризик и малолетни сторители на дејствија што со закон се определени како кривични дела и прекршоци, како и извршувањето на воспитните и алтернативните мерки и казни“.

Во светот сè уште се водат дискусии и дебати дали на малолетно лице, се разбира во зависност од делото кое го направило и штетните последици кои произлегуваат од неговото извршување, треба да му се суди како на полнолетно лице и дали да биде сместено во посебни установи за малолетници или во установи каде што се сместени и полнолетни извршители на казниви дела.

Правни аспекти (акти, документи) кои ја третираат малолетничката правда

Во Република Македонија малолетничката правда ја третираат Уставот на Република Македонија, повеќе закони, подзаконски акти, национални стратегии и програми за превенција.

Законот за малолетничка правда е усвоен во јули 2007 година, но стапи во сила на 30 јуни 2009 година. Цел на донесување на овој закон и на неговата примена е остварување на приоритетен интерес и заштита на малолетниците од криминал, насилство и од кој било облик на загрозување на нивните слободи и права и загрозување на нивниот правилен развој, заштита на малолетните сторители на кривични дела и прекршоци од поврат, нивна социјализација, воспитување и превоспитување, помош и грижа за малолетниците и заштита во постапката пред судот и другите органи на нивните слободи и права загарантирани со Уставот на Република Македонија, Конвенцијата за правата на детето и другите меѓународни договори за положбата на малолетниците во системот на правда, ратификувани согласно со Уставот на РМ (член 2 од Законот за малолетничка правда).

Законот за малолетничка правда ги дефинира поимите: малолетник, дете во ризик, помлад малолетник, помлад малолетник во ризик, постар малолетник, постар малолетник во ризик, помладо полнолетно лице.

Законот за малолетничка правда на малолетникот му ги гарантира сите права што ги имаат и полнолетните лица обвинети во кривична или прекршочна постапка. При одредување на мерките за малолетникот утврдени во Законот секогаш се дава предност на превентивните, заштитните и воспитните мерки. Овие мерки се изрекуваат за да се обезбеди заштита и помош на малолетникот, негово воспитување и превоспитување.

Целта на казнувањето се состои во вршење засилено влијание врз малолетникот кој извршил кривично дело, но и врз оние малолетници кои не извршиле кривично дело во иднина да не ги вршат.

Видови мерки што можат да им се изречат на малолетниците

Воспитни мерки

Дисциплински укор или упатување во центар за малолетници

Мерки на засилен надзор од страна на:
родителите/старателите
згрижувачко семејство
центарот за социјални работи

Заводски мерки
упатување во воспитна установа
упатување во воспитно-поправен дом

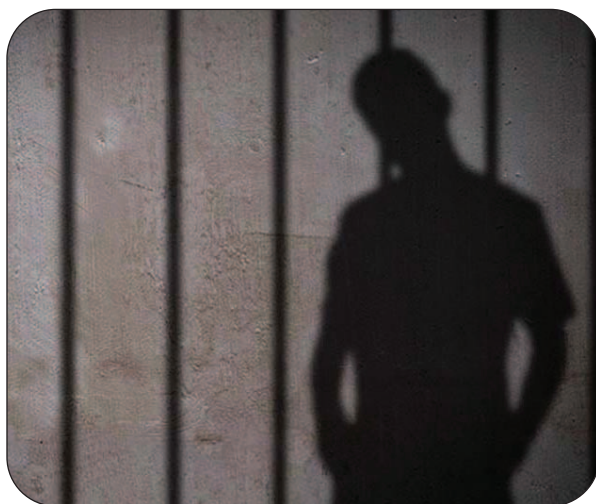
Кон мерките на засилен надзор судот може да изрече и посебни обврски за малолетникот како на пример: редовно да го посетува училиштето, да му се извини лично на оштетеното лице, да ја поправи или надомести штетата предизвикана со кривичното дело, да му забрани употреба на алкохолни пијалаци, дроги и други психотропни супстанции, да не контактира со лица кои штетно влијаат врз неговата личност, да се вклучи во одредена хуманитарна организација, да го користи времето полезно итн.

Казнени мерки

Овие мерки може да му се изречат само на кривично одговорен постар малолетник, ако поради тешките последици од кривичното дело и високиот степен на кривична одговорност не било оправдано да се изрече воспитна мерка.

Видови казнени мерки

Малолетнички затвор
Парична казна
Забрана за управување со моторно возило од определен вид или категорија
Протерување на странец од земјата

Алтернативни мерки

Овие мерки се применуваат кога не е неопходно применување на казни спрема малолетникот.

Видови алтернативни мерки:

Условна осуда со засилен надзор

Условно прекинување на водење на постапката спрема малолетникот

Општокорисна работа

Мерки на безбедност

Кон воспитната мерка или казната може да се изрече и мерка на безбедност – задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа или задолжително психијатриско лекување на слобода или задолжително лекување на алкохоличари или наркомани

Македонија има донесено и Национална стратегија за превенција од малолетничко престапништво. Националната стратегија за превенција од малолетничко престапништво (2010-2020) е првата стратегија во Република Македонија која има за цел утврдување на стратешките насоки и приоритети за спречување на малолетничкото престапништво.

Стратегијата предвидува превентивни политики и мерки во чиј развој и спроведување треба да се вклучат семејството, училиштето, заедницата, медиумите, законодавството и сите што работат со деца во ризик. Стратегијата ќе ги опфати и децата кои се во конфликт со законот. Важна компонента, која оваа Стратегија ја има предвид е дека за успешна превенција на малолетничко престапништво мора да се решаваат и основните причини кои довеле до тоа, како што се: сиромаштијата, занемарувањето, злоупотребувањето или социјалната изолација.

Институции во системот за следење на малолетничката правда

Државен совет за превенција од малолетничко престапништво

Согласно Законот за малолетничка правда формиран е Државен совет за превенција од малолетничко престапништво. Членовите на Државниот совет се назначени од страна на Собранието на Република Македонија. Негова надлежност е: усвојување Национална стратегија за превенција од малолетничко престап-

ништво, изготвување годишни програми и планови засновани врз Стратегијата, давање предлози во врска со евентуална законска реформа, иницирање истражувања во сферата на малолетничкото престапништво и изготвување годишни извештаи за своите активности и за правата на децата и малолетничкото престапништво.

Општински совети за превенција од малолетничко престапништво

Општинските совети за превенција од малолетничко престапништво ги следат состојбите; развиваат иницијативи за подобрување на состојбата и развој на програми за вклучување на локалната заедница во превенцијата од малолетничко престапништво и постапувањето и третманот на малолетни сторители на кривични и прекршочни дела. Во општинските совети има и претставници од здруженијата на родители, ученици, наставници, полиција, медицински установи итн.

Полиција

Во полициските станици постојат посебни инспектори по малолетничка деликвенција коишто работат во специјализирани тимови за истрага на кривични дела извршени од малолетни престапници, како и за кривични дела против деца.

Во секоја полициска станица исто така има и овластено службено лице кое, покрај другите службени задолженија и задачи, е задолжено и за активности насочени кон превенција на малолетничкото престапништво – инспектори за превенција. Нивните активности главно се состојат од одржување редовни контакти со училиштата, дневните центри за деца од улица, со локалните власти и заедниците.

Народниот правобранител

Народниот правобранител има исклучително важна улога во малолетничката правда. Меѓу другите законски надлежности тој се грижи за заштита на правата на децата. Во рамки на канцеларијата на Народниот правобранител има посебно одделение за правата на децата, со кое раководи заменик-народен правобранител, каде приоритетот е ставен на правата на децата и малолетните лица, кои се институционализирани.

Судот и работата на судот со малолетници

Децата на возраст од 14 до 18 години обвинети за сторено кривично дело, имаат право да им биде судено пред надлежен суд односно да им суди судија за малолетници. Во одредена смисла, ова право е ограничено на дела кои се казниви со затворска казна над три години, затоа што случаите на полесни дела се упатуваат во центрите за социјална работа. Членот 10 од Законот за малолетничка правда го признава правото на жалба до надлежниот суд „против одлуки донесени во управна постапка“.

Специјализирани судии и обвинители за малолетници

Законот за малолетничка правда пропишува дека основните судови со проширена надлежност треба да имаат специјализирани судски оддели за малолетнички криминал, со еден или повеќе судии за малолетници и совет за малолетници. Советите за малолетници треба да се составени од еден судија за малолетници и двајца судии-поротници, со претходно искуство и познавања во постапувањето со малолетни лица.

Судиите за малолетници ги извршуваат сите функции односно трите функции кои вообичаено постојат во континенталното казнено право (истражен судија, судечки судија и судија за извршување на казната). Одредени функции, вклучувајќи ја и подготвителната постапка, ги извршуваат судиите за малолетници самостојно, додека некои други, вклучувајќи ја и главната расправа, се должност на советот за малолетници. Судиите за малолетници се надлежни и овластени да постапуваат и по прекршочни предмети.

Центар за социјални работи

Центрите за социјални работи имаат значајна улога во системот за следење на малолетничката правда. Тие имаат специјализирани тимови кои постапуваат врз основа на известување добиено од полицијата, училиштето, семејството, оштетениот или кое било друго лице. Таквото известување мора да се регистрира во посебен регистар. Во определен рок, центарот за социјални работи мора да го повика детето и неговото семејство и да покрене постапка од доверлив карактер, заради утврдување на „фактичките околности на конкретниот настан или состојбата на ризик“. Присуството на адвокат кој го застапува малолетникот е задолжително. Во законски рок од разговорот со стручниот тим, адвокатот е должен да даде правно мислење за случајот. Ако стручниот тим не го прифати мислењето на адвокатот или адвокатот не го даде потребното мислење, случајот му се доставува на одлучување на надлежниот судија за малолетници.

Во рок од 30 дена, стручниот тим од центарот за социјални работи мора да изготви програма за помош на детето, а во дополнителен рок од 10 дена треба повторно да се сретне со семејството на детето, со цел да се потврди нивната способност и подготвеност за учество во реализацијата на програмата. За време на истата, стручниот тим од центарот за социјални работи треба да се состанува со семејството најмалку еднаш месечно. Доколку семејството не соработува во спроведувањето на мерките, центарот за социјални работи е должен да го достави случајот за одлучување до надлежниот судија за малолетници.

Центарот за социјални работи во однос на предметите по кои постапуваат полицијата, обвинителството и судовите, го вклучуваат следново:

давање совети на обвинителот, во однос на соодветноста на постапката; давање совети на судијата за малолетници, во однос на соодветноста на прекршочната постапка;

изготвување извештај за малолетникот и околностите под кои е сторено делото, во случај кога обвинителот одлучил да се прескокне подготвителната постапка; давање совети на обвинителот во случај кога обвинетиот малолетник и жртвата постигнале согласност во однос на надоместувањето на штетата или поправањето на штетните последици на делото;

обезбедување релевантни информации за карактерот, условите на живеење, менталната зрелост и евентуалното претходно кривично досие на малолетникот во текот на подготвителната постапка и присуство на рочиштата по потреба;

надзор врз престојот во установа за згрижување во текот на подготвителната постапка, доколку биде побарано;

помош во процесот на медијација;

советување на судот во случаи, кога испитувањето на малолетникот би можело да има штетни последици;

присуство на главната расправа (незадолжително).

Центрите за социјална работа поседуваат важни функции и во однос на извршувањето на казните, изречени од страна на судот:

следење на извршувањето на наредбите за родителски надзор и давање помош по потреба;

спроведување на мерката „засилен надзор“;

надзор и контрола на малолетните осуденици на „условен отпуст“;

надзор, контрола и помош во спроведувањето на условниот отпуст и условното прекинување на кривичното гонење;

надзор врз извршувањето на општокорисната работа;

координација на трансферот на малолетниците од нивниот дом до институцијата во која се упатени.

Јавен обвинител

Отпочнувањето на правна постапка против малолетник обвинет за кривично дело е возможно по барање на јавен обвинител и тоа само тогаш ако тужителот поднел барање до јавниот обвинител во рок од три месеци од денот кога било утврдено дека кривичното дело е извршено. Доколку јавниот обвинител одлучи да не покрене тужба, ќе ја информира оштетената странка, која не може да поднесе приватна тужба до судот, но може во рок од осум дена од приемот на известувањето да побара од јавниот обвинител да го упати предметот на разгледување до советот за малолетници на судот. Советот за малолетници ќе одлучи дали ќе отпочне со постапка против малолетникот пред судија за малолетници.

Јавниот обвинител може да биде присутен при оваа постапка и да ги спроведува овластувањата што му се доверени со закон. За кривични дела казниви со казна затвор до три години или парична казна, јавниот обвинител може да се откаже од понатамошната постапка, ако тоа го бара природата на кривичното дело, околностите под кои истото било извршено или претходното поведение на малолетникот и неговиот карактер. За да се утврдат овие околности, јавниот обвинител може да бара информации или да ги повика на информативен разговор родителите/старателот на малолетникот и други лица или установи. Јавниот обвинител може да бара мислење и од центарот за социјална работа.

Малолетниците во кривичната постапка ги имаат сите права како и возрасните, но во позасилена форма, поради карактеристиките на малолетникот (неговиот психички, физички, емоционален и интелектуален развој) и потребата да се заштити личноста на малолетникот.

Малолетникот на кој му се става на товар кривично дело или прекршок има право на правично судење во разумен рок, пред независен и непристрасен суд основан со закон, со сите гаранции за правата што ги има обвинетиот во кривичната или прекршочната постапка според Законот за кривичната постапка, Законот за прекршоците и Законот за малолетничка правда. (член 81од Законот за малолетничка правда).

Во сите фази на судската постапка со малолетник, задолжителна е одбраната на малолетникот односно неговите права ги застапува адвокат/бранител.

Судот мора да обезбеди заштита на приватноста на малолетникот, како и на неговото семејство, и од тие причини кога се суди на малолетник јавноста е секогаш исклучена.

Според членот 99 од Законот за малолетничка правда постапка спрема малолетник за кривично дело се поведува само по барање од јавниот обвинител. Членот 102 од истиот закон предвидува јавниот обвинител да поднесе барање за поведување на подготвителна постапка до судијата за малолетници на надлежниот суд. Ако судијата за малолетници не се согласи со барањето на јавниот обвинител, ќе побара за тоа да одлучи советот за малолетници на основниот суд. Ако судијата за малолетници оцени дека нема потреба од спроведување на подготвителна постапка, ќе побара извештај за малолетникот и околностите на делото од страна на центарот, кој е должен извештајот да го достави во рок од еден месец. По добивањето на извештајот, судијата за малолетници ќе го изнесе предметот пред советот за малолетници заради конечно решавање во рок не подолг од осум дена. Ако советот за малолетници оцени дека има потреба од спроведување на подготвителна постапка, ќе донесе решение со кое ќе го задолжи судијата за малолетници да спроведе таква постапка.

По завршувањето на подготвителната постапка кога советот за малолетници одлучува на главен претрес, ќе се применуваат одредбите на Законот за кривична постапка.

Законот за малолетничка правда предвидува дека во постапката што се води за кривични дела во кои малолетникот се јавува како жртва, судовите, јавните обвинители и службените лица на Министерството за внатрешни работи можат да постапуваат само доколку поседуваат соодветно образование, посебни знаења и искуство од областа на правата на детето и за кривично-правната заштита на малолетниците. Овој закон ги предвидува посебните начини на испитување на дете кога тоа се наоѓа во улога на жртва сè со цел да се заштити неговиот интерес и неговиот психосоцијален развој.

Новиот Закон за кривична постапка донесен 2010 во членот 215 предвидува дека ако е испитан малолетник кој не можел да го сфати значењето на правото дека не мора да сведочи, судската одлука не може да се засноса на таквиот исказ.

Законот за кривична постапка во член 232 предвидува посебни мерки при испитување на посебно ранливи жртви и сведоци. Ако органот што ја води постапката утврди дека со оглед на возраста, здравствената состојба, природата или последиците од кривичното дело односно поради други околности на случајот, жртви или сведоци се посебно ранливи лица односно малолетно лице-жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба и ако испитувањето во просториите на органот што ја води постапката би имало штетни последици по нивното психичко или физичко здравје истите ќе се испитаат на начин што:

Прашањата кои ќе му се поставуваат на оштетениот и сведокот можат да се поставуваат само преку органот што ја води постапката, кој спрема таквото лице треба да се однесува со посебно внимание за да се избегнат штетните последици на кривичната постапка врз неговата личност, телесното и душевното здравје.

Испитувањето на оштетениот и сведокот може да се врши со помош на психолог, социјален работник или друго стручно лице, а органот што ја води постапката може да одлучи лицето да се испита со употреба на технички средства за пренос на слика и звук, без присуство на странките и другите учесници во постапката во просторијата во која се наоѓа оштетениот или сведокот, така што странките, бранителот и лицата кои имаат право да му поставуваат прашања, тоа го прават со посредство на органот што ја води постапката, психолог, педагог, социјален работник или друго стручно лице.

Во член 138 од Законот за малолетничка правда е наведено дека „судот ќе ја исклучи јавноста од делот на постапката во кој се сослушува малолетникот или се изведуваат процесни дејствија со кои може да се нанесе штета на неговата личност и неговиот развој“. Со цел да се заштити малолетникот кој се јавува како сведок во постапката, законот прецизира дека малолетник кој е сведок во постапката може да биде сослушан најмногу два пати.

АНАЛИЗА НА СЛУЧАЈ

Група малолетници на возраст од 12 до 14 години на 17.5.2012 година во 22.00 часот во Скопје на улица „Македонија“, нападнале и нанеле тешки телесни повреди на лицето С.М. (15 години). Граѓаните коишто ја виделе тепачката, побале да ги разделат и веднаш се јавиле во полициска станица. Полицијата пристигнала брзо на местото каде што бил нападнат малолетникот С.М. и ги затекнала сите на самото место. Малолетникот С.М. поради сериозни повреди, со болничка кола веднаш бил префрлен на лекување во болница. Групата малолетници кои го нападнале С.М. беа приведени во Полициска станица. Веднаш беа известени нивните родители за да дојдат во станица. Инспекторот надлежен за работа со малолетници, во присуство на нивните родители ги прашуваше за настанот. Исто така веднаш беше известен и Центарот за социјални работи, како надлежна институција за работа со оваа категорија малолетници.

Поимник

Законите се правила кои се подготвуваат и се донесуваат од страна на власта.

Подзаконски акти се посебни правни акти кои имаат помала правна сила од законите и секогаш зависат од одреден закон чиј составен дел се тие.

Санкција е правна последица на кривичното дело и прекршокот што се состои во одземање или ограничување на определени слободи и права на малолетникот поради стореното кривично дело или прекршокот што ја изрекува суд во постапка определена со законот за малолетничка правда.

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

ЈАВЕН РЕД И МИР

Вовед

Јавниот ред и мир е пред-услов за нормален начин на живеење и работење на граѓаните и тој претпоставува создадени услови за сите граѓани да ја остварат својата лична безбедност, безбедноста на својот имот, мирот, спокојството, приватноста, слободата на движење, заштита на јавниот морал и човечкото достоинство. Полициските службеници го одржуваат јавниот ред и мир преку непосредно присуство на терен и се должни во ситуациите кога е нарушен јавниот ред и мир, да ги презмат сите законски мерки за негово повторно воспоставување.

Јавниот ред и мир е категорија која се гарантира со уставните одредби на Република Македонија во членот 8 каде што заштитата на личната безбедност, безбедноста на имотот, мирот, спокојството, приватноста итн. се позиционираат во темелните вредности на македонската држава. Токму затоа е важно да се информирате за поимот јавен ред и мир и воедно да ги спознаете последиците од каква било повреда на овие демократски категории.

ОСНОВНА ЗАДАЧА НА ПОЛИЦИЈАТА Е ДА ШТИТИ, и тоа преку преземање мерки и активности за :

Одржување на јавниот ред и мир;

Спречување на вршење на кривични дела и прекршоци, како и откривање и фаќање на нивните сторители;

регулирање и контролирање на сообраќајот и казнување за потешки прекршоци како што се: брзото возење, неупотребувањето сигурносни појаси, возењето под дејство на алкохол и друго;

заштита на животот, личната безбедност и имотот на граѓаните;

заштита на правата и слободите на граѓаните;

укажување помош и заштита на граѓаните кога имаат потреба од тоа....

Од ова произлегува дека полицијата нема задача само да изрекува казни и да ги санкционира граѓаните, туку спротивно на тоа примарна задача на полицијата е да ги заштитува граѓаните (нивниот живот, имот, права) и да биде гарант за безбедна средина за живеење.

За полицијата одржувањето на јавниот ред и мир е особено важно затоа што преку тоа се гледа нејзината способност, како и подготвеноста да обезбеди безбедна средина за живеење за сите граѓани.

Прекршоците, според степенот на предизвикани последици, според значењето и законите по однос на животот на поединците, го немаат истото негативно значење во општеството како кривичните дела. Но, ако се земе предвид дека тие се само почеток на манифестирање на недозволено однесување или однесување што е во спротивност со законот, тогаш несомнено е дека сите релевантни институции треба да се вклучат во помош и заштита на малолетниците коишто се нашле во таква состојба.

Што е прекршок?

Во член 5 од Законот за прекршоци, прекршокот е дефиниран како: противправно дело кое со закон е определено како прекршок, дело чии обележја се определени со закон и дело за кое е пропишана прекршочна санкција.

Прекршоци против јавниот ред и мир

Прекршоците против јавниот ред и мир се одредени со Законот за прекршоците против јавниот ред и мир. Прекршок против јавниот ред и мир врши секој кој со своето однесување или постапка:

го нарушува мирот, работата или вообичаениот начин на живеење, ги омаловажува, понижува и навредува граѓаните, ја загрозува нивната безбед-

ност и создава несигурност, го оневозможува непреченото движење на граѓаните на јавни места или го оневозможува остварувањето на нивните права и обврски, ја попречува работата и извршувањето на надлежностите на државните органи или други институции кои вршат јавни овластувања (член 2 од Законот за прекршоци против јавниот ред и мир).

Што е јавно место?

Прекршок против јавниот ред и мир може да се случи единствено на јавно место. Од тие причини мора да се разграничи што е јавно место. Под јавно место се смета: (член 3 од Законот за прекршоци против јавниот ред и мир): местото на кое е слободен пристапот на неопределен број лица без какви и да било услови (улицы, училишта, плоштади, патишта, излетнички места, пристаништа, чекалници, угостителски, трговски и занаетчиски дуќани и слично), местото на кое е слободен пристапот на лица под определени услови (спортски стадиони и игралишта, средства за јавен превоз, киносали, театарски и концертни сали, изложбени простории, градини и слично). Определените услови може да значат да се поседува влезница, карта, пропусница. прекршок е извршен на јавно место и кога дејствието е сторено на место кое не се смета за јавно место, ако тоа е достапно на поглед од јавно место (балкон, тераса, дрво, столбиште, скапила и слично) или ако последицата настапила на јавно место.

Најчести прекршоци што ги прават малолетниците во Република Македонија се физичките напади и предизвикување, поттикнување или учество во тепачка.

Наведените прекршоци се прекршоци со елементи на насилство и тие често завршуваат со посериозни последици.

По својата зачестеност, карактеристични се и:

нарушувањата на јавниот ред и мир со карање, викање и непристојно однесување по член 4,
вознемирување на граѓаните и нивната безбедност со фрлање, кршење на шишиња, чаши или други предмети на јавно место, по член 5,
оддавање на пијанство на јавно место или нарушување на јавниот ред мир во пијана состојба, по член 6,
вознемирување на соседите со малтретирање на друго лице во стан и предизвикување на интервенција на полицијата, по член 7,
нарушување на мирот на другите со пеење, користење музички инструменти, радио и телевизиски апарати и други технички уреди, како и со механички извори на врева (мотор и слично), во периодот од 15.00 до 18.00 часот и по 23.00 часот до 06.00 часот наутро, по член 8,
оддавање на уживање во наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори, по член 20.

Новиот концепт на малолетничка правда многу комплексно го поставува прашањето за помош и заштита на малолетниците преку идентификување и интервенции за отстранување на состојбата на ризик која може да ескалира во состојба на судир со законот.

Кои се состојбите што можат да го донесат малолетникот во состојба на ризик?

Извршување на кривични дела и прекршоци од страна на малолетник кој на-полнил 7, а не наполнил сè уште 14 години

Извршување на кривично дело или прекршок од страна на помлад или постар малолетник, за кое е предвидена парична казна или казна затвор до три години

Користење на алкохол, дроги и други психотропни супстанции

Постоење на насилство

Питаење

Скитаење

Проституција

Прекршочна постапка спрема малолетници

Прекршочна постапка спрема малолетници може да се поведе пред судијата за малолетници **само ако случајот не е разрешен во претходната**

постапка на посредување со малолетни сторители на прекршоци, определена со Законот за прекршоци.

Прекршочната постапка ја води и одлуките ги донесува судијата за малолетници на надлежниот суд на чиешто подрачје малолетникот има живеалиште или престојувалиште.

Закон за малолетничка правда (член 129)

За секој сторен прекршок како и за други состојби на ризик се известува центарот за социјални работи надлежен според местото на живеење на малолетникот. Пред да се поднесе барање за поведување на постапка, треба да се оценат сите околности што влијаеле на направување на прекршокот.

Одговорност и можност за вклученост на младите луѓе во креирањето на превентивни програми!

Вие имате одговорност да:

станете посвесни и да ги препознавате ризиците на кои сте биле или би можеле да бидете изложени,
развиете поголем степен на доверба во полицијата, од аспект на препознатли-

вост на инспекторите и полицајците за превенција, комуницирате отворено со наставниците и родителите, развиете однос на партиципација со надлежните субјекти, во идентификувањето и решавањето на проблемите со кои се соочува малолетничката популација, се запознавате меѓусебно и да ги разбивате предрасудите и стереотипите (на пример преку учество на работилници и организирани спортски активности, со цел да го промовирате спортот како можност за анимирање на слободното време, преку градење на здрав натпреварувачки дух).

ПРОБЛЕМИТЕ СЕ РЕШАВААТ СО ЗАЕДНИЧКИ ПЛАН, СТРАТЕГИЈА И НАПОРИ. САМО СО ВКЛУЧЕНОСТ НА СИТЕ ЗАСЕГНАТИ СТРАНИ ЌЕ СЕ ИЗНАЈДЕ СООДВЕТНО РЕШЕНИЕ .

Извори:

Својата правна афирмација оваа проблематика ја наоѓа во:
Законот за прекршоци
Законот за малолетничка правда и
Законот за прекршоци против јавниот ред и мир

Дефинирање на поими:

Прекршок: противправно дело кое со закон е определено како прекршок, чии обележја се определени со закон и за кое е пропишана прекршочна санкција.

Глоба за физичко лице се состои во плаќање на определен паричен износ кој не може да биде помал од 15 евра во денарска противвредност ниту поголем од 1000 евра во денарска противвредност.

Превенција: да се превенира одредена појава значи таа да се спречи пред да се манифестира односно да се спречи лицето да преземе одредени дејствија што се забранети со закон или пак, коишто може да го доведат во одредена состојба на ризик. Кога се зборува за превенција, се зборува исто така за одредена интервенција со соодветни средства и методи, но таа интервенција е секогаш пред да се случи одредена несакана појава.

Малолетник: е секое лице на возраст до 18 години кое според Конвенцијата се смета за дете (дете е секое човечко суштество до 18 години).

Полициски службеник: униформиран и неуниформиран припадник на полицијата со полициски овластувања, кои мора да ги применува согласно со процедурата што е утврдена со закон.

Студии на случај:

На 9.2.2012 година во 21.00 часот во Скопје на плоштад „Македонија“ во близина на кафе-бар „Тренд“, поради меѓусебно нетрпение Г.Н. (16 години) почнал да го удира со боксови Ј.Д. (15 години), (двајцата од Скопје) и му нанел видливи телесни повреди. Ј.Д. бил исплашен, ниту направил обид ниту пак го удрил Г.Н.

Полициската патрола, која била во непосредна близина веднаш дошла на самото место.

На 2.6.2012 година во 01.00 часот од страна на група малолетници бил нарушен јавниот ред и мир. Конкретно, во раните утрински часови, се собрале група од 10 малолетници пред влезот на зграда на бул. _____ и притоа пуштале гласна музика, се карале, викале и непристојно се однесувале со извикување на погрдни имиња по минувачите и жителите на зградата кои се обидуваа да ги убедат да се тргнат од пред зградата.

Ваквата состојба се повторувала веќе неколку денови.

Жителите од зградата пријавиле во Полициската станица Тетово.

На 18.5.2008 година во 00.30 часот во Куманово пред аптеката Зегин, настанала тепачка меѓу поголема група младинци, кои си размениле удари со тупаници во пределот на главата и телото и си нанеле видливи повреди.

Излезено е на самото место и од страна на полициските службеници затекнати се околу 30 малолетни лица на возраст од 15 до 18 години и истите биле повикани во Полициската станица Куманово за расчистување на настанот.

Дополнително, **дали знаевте дека:**

Забрането е продавање алкохол на малолетни лица

Забрането е присуство на малолетни лица во угостителски објекти по полноќ

Забрането е точење алкохол на малолетници

Алкохолот е најчестата причина за појава на насилно однесување меѓу малолетниците. Малолетниците коишто во најголем број случаи учествувале во тепачка, се карале, викале или дрско се однесувале на јавно место, кршеле шишиња, чаши и други предмети и со тоа ги вознемириле граѓаните биле под дејство на алкохол.

МАЛОЛЕТНИЧКО ПРЕСТАПНИШТВО

Вовед

Малолетничко престапништво или уште во литературата познато како малолетнички криминал е вклученост на малолетниците во нелегални однесувања. Малолетник -деликвент е лице со ненавршени 18 години коешто е сторител на дело за кое, кога би бил полнолетен би одговарал за правење кривично дело како секој возрасен. Зависно од типот и сериозноста на стореното дело можно е и лицата под 18 години да одговараат за делото како возрасни.

Малолетните сторители на кривични дела или децата со антисоцијално поведение можат да бидат маргинализирани и социјално исклучени од семејствата, заедницата и општеството со што се продолжува синџирот за нивна натамошна виктимизација, и се продолжува или зајакнува деликвентното однесување. Затоа превенцијата од малолетничко престапништво има за цел да ја намали виктимизацијата, но и да го спречи престапништвото.

Запознавањето со престапништвото од најмала возраст воедно претставува и превенција од негативно однесување на децата.

Секој ден, најмалку по едно дете е во судир со законот.

Сите деца прават грешки!

Поим и значење на малолетничко престапништво

Што се подразбира под терминот „малолетници во судир со законот“?

Според член 40/1 од Конвенцијата за правата на детето: **„Дете во судир со законот е секое дете за кое ќе се утврди или кое е обвинето или за кое ќе се потврди дека го прекршило кривичниот закон“.**

Детето во судир со законот може истовремено да биде:

во ризик (во потреба за грижа и заштита)
осомничено
жртва на криминал
сведок на криминал

Затоа третманот и односот кон децата во судир со законот треба да бидат пропорционални на нивната возраст, степенот на морален развој, нивната зрелост и нивната перцепција кон тоа што е добро, а што лошо.

Полицијата е должна да ги заштити сите деца, вклучувајќи ги и оние што се во судир со законот! Децата во судир со законот треба да се третираат различно од возрасните во судир со законот.

Малолетникот со нарушено однесување:

често ги малтретира другите, им се заканува, ги застрашува или злоупотребува; во судир со другите се користи со средства (стап, тула, скршена чаша, нож, пиштол) со што може да им нанесе сериозни повреди;
краде од жртвите (одземање паричник или чанта, изнудување, разбојништво); присилува на сексуален однос, сексуално злоупотребува;
одбива да ги прифати и систематски ги крши нормите и правилата;
често прибегува кон тепачки, закани и агресивно и сурово однесување кон луѓето, животните и го уништува имотот;
врши кражби, провали, разбојништва;
често изостанува и бега од училиште и има несоодветно, проблематично одне-

сување во училиштето;
не ги почитува наставниците и врсниците;
го прекинува школувањето;
отворено и упорно се спротиставува на авторитетите дома, во училиштето и во општеството;
има тенденција за обвинување на другите или на околностите за сопствените пропусти, грешки и неадекватно однесување, како вообичаен начин да се избегнат последиците;
не ја прифаќа одговорноста за последиците од своето неодговорно однесување; склон е кон лаги, измами, манипулирање на другите заради задоволување на личните потреби и избегнување на последиците од своето однесување;
има мало или никакво чувство на вина за сопственото неадекватно однесување; не се интересира за правата, потребите и чувствата на другите;
не сочувствува со жртвите на сопствените недела.

Малолетни престапници

Малолетниците најчесто се вклучени во имотните престапи (тешките кражби, разбојништва и разбојнички кражби), како и во насилството како кривично дело, престапите против животот и телото, безбедноста во јавниот сообраќај, нарушувањата на јавниот ред.

Ризици што можат да го доведат малолетникот до престапништво – до вршење на кривични дела се:

- ризици коишто се јавуваат на индивидуално ниво (личните карактеристики на детето: интелектуални, физички, биолошки карактеристики, ризици по здравјето - дрога, алкохол, сексуално однесување и сл.),
- семејството (насилство во семејството, економски сиромашно семејство, семејство со антисоцијални проблеми, големина на семејство и сл.),
- образованието (неприспособеност, лоши резултати, живеење во сиромашно семејство и сл.),
- опкружувањето (дружење со деца со антисоцијално поведение, стигма, дискриминација и одбивање од другите, сиромаштија, рурално опкружување и сл.).

Од бројни анализи на Министерството за внатрешни работи, утврдено е дека дел од причините кои придонесуваат за деликвентно однесување кај малолетниците се следните:

- неможност да се задоволат основните потреби на децата;
- слабеењето на основната функција на семејството;
- тешкотиите во емоционалното и во социјалното созревање;
- недостатокот на самопочит;

- негативното влијание на врсниците, желбата за доминација;
- непочитувањето на авторитети;
- како и неорганизираното користење на слободното време, т.е. нивно подолго и почесто престојување во просториите за забава и во угостителските објекти каде што се изложени на голем број негативни влијанија.

Одредбите на Законот за малолетничка правда (ЗМП) таксативно ги дефинираат состојбите на ризик кои малолетникот можат да го доведат во судир со законот:

Границата на кривична одговорност на малолетно лице согласно домашното законодавство е 14 години. Во Република Македонија постои поделба на малолетните престапници на помлади оние од 14 до 16-годишна возраст и на постари од 16 до 18-годишна возраст;

Извршување на кривични дела и прекршоци од страна на малолетник кој наполнил 7, а не наполнил 14 години;

Извршување на кривично дело или прекршок од страна на помлад или постар малолетник, за коешто е предвидена парична казна или казна затвор до 3 години;

Користење на алкохол, дроги и психотропни супстанции;

Постоење на пречки во развојот на малолетникот;

Постоење на насилство;

Воспитна и социјална запуштеност;

- Исклученост од воспитно-образовниот процес;
- Недоволно воспитно функционирање на семејството;
- Питачење;
- Скитање;
- Проституција.

Согласно со Кривичниот законик на Република Македонија член 2 спрема малолетник кој во времето на извршувањето на кривичното дело не наполнил четиринаесет години (дете) не можат да се применат кривични санкции. **Но**, тоа не значи дека малолетници под старосната граница за кривична одговорност не можат да извршат дејствија кои со закон се определени како казниви дејствија, ниту дека заедницата не треба да биде заштитена од децата кои вршат кривични дела.

Постапување со деца во судир со законот

Како полицијата постапува со деца и малолетници-сторители на кривични дела?

На секое дете му е потребен индивидуален пристап

Во најголем број случаи, полицијата е првиот контакт на малолетникот со системот на казнена правда.

Како да се справи полицијата со малолетници-сторители на казниви дела?

При преземањето на мерки и дејствија спрема малолетните лица, полициските службеници треба да постапуваат внимателно, водејќи сметка за интелектуалната, психичката и социјална зрелост на малолетникот, за неговите лични особини и заштита на приватноста, сè со цел мерките и дејствијата што се преземаат да не влијаат штетно врз неговиот развиток.

Кој може да применува полициски овластувања кон малолетници?

Полициските овластувања кон малолетните лица ги применуваат **полициски службеници кои се посебно оспособени за работа** на сузбивање на малолетничката деликвенција.

Во исклучителни случаи полициски овластувања кон малолетни лица можат да применат и други полициски службеници ако поради околностите на случајот не можат да постапуваат првите.

Постапувањето на полицијата со малолетници вклучува специфики според кои се разликува од постапувањето со возрасни лица.

Специфичните права на малолетниците произлегуваат од Конвенцијата на ООН за правата на детето и од други меѓународни документи, коишто се водечки принципи на системот на малолетничка правда. Тука се мисли, пред сè, на постапување во најдобар интерес на детето, недискриминација, учество на децата во носењето одлуки што се однесуваат на нивниот живот и посебната казнено-правна заштита на децата.

Полицијата во секојдневното вршење на полициските работи не е ориентирана само на постапување со малолетници во судир со закон, туку многу повеќе се среќава со малолетници во ризик.

Извори:

- Кривичен закон на Р. Македонија;
- Законот за Кривична постапка;
- Конвенцијата за правата на децата;
- Закон за малолетничка правда,
- Закон за полиција, чл. 37

Студија на случај

С.М. е 14-годишно момче кое учи во VIII одделение во основно училиште во Велес. Од пред некое време запознал нови пријатели повозрасни од него и интензивно се дружи со нив. Често бега од часови, или наутро не доаѓа на првиот час. Живее во семејство во кое таткото е алкохоличар, а мајката невработена.

На 18 декември 2012 година во Полициската станица во Велес е пријавена кражба на патничко моторно возило „школа фелиција“ од страна на сопственикот Љ.С. кој живее во соседството на С.М.

Полицијата ги презеде сите потребни мерки и активности и за кратко време го пронаоѓа возилото оставено на локалниот пат кон с. Чашка, без гориво и со видни оштетувања на надворешниот дел.

Од увидот на самото место, во возилото се најдени траги и остатоци од храна, лименки од кока кола, празно шише од алкохол и една тетратка на име С.М.

Од сето ова се гледа дека постои основано сомнение за извршено кривично дело „одземање на моторно возило“, по член 242 од Кривичен законик на РМ.

Поимник

Дете во судир со закон е секое дете за кое ќе се утврди или кое е обвинето или за кое ќе се потврди дека го прекршило кривичниот закон.

Санкција е правна последица на кривичното дело и прекршокот што се состои во одземање или ограничување на определени слободи и права на малолетникот поради стореното кривично дело или прекршокот што ја изрекува суд во постапка определена со закон;

Малолетник е секое лице на возраст до 18 години кое според Конвенцијата за правата на детето се смета за дете;

Дете во ризик е малолетник кој во времето на извршувањето на дејствието што со закон е определено како кривично дело или прекршок, наполнил седум, а не наполнил четиринаесет години, дете во ризик се смета и малолетник до 14-годишна возраст - зависник од употреба на дроги, психотропни

супстанции или алкохол, дете со пречки во развојот, дете - жртва на насилство и воспитно и социјално запуштено дете кое се наоѓа во таква ситуација во која е отежнато или оневозможено остварувањето на воспитната функција на семејството или детето не е вклучено во системот на образование и воспитување или се оддало на питање, скитање или проституција, кое поради ваквите состојби е или може да дојде во судир со законот;

Помлад малолетник е малолетник кој во времето на извршувањето на дејствието што со закон е определено како кривично дело или прекршок, имал наполнето 14 години, а немал наполнето 16 години;

Помлад малолетник во ризик е лице кое во времето на извршувањето на дејствието (што со закон е определено како кривично дело, а за кое е предвидена парична казна или затвор до три години) или на прекршокот, има наполнето 14, а нема наполнето 16 години или кое е зависник од употреба на дроги, психотропни супстанции или алкохол, дете со пречки во развојот и воспитно и социјално запуштено дете кое се наоѓа во таква состојба во која е отежнато или оневозможено остварувањето на воспитната функција на семејството, кое поради ваквите состојби е или може да дојде во судир со законот;

Постар малолетник е малолетник кој во времето на извршувањето на дејствието што со закон е определено како кривично дело или прекршок, наполнил 16 години, а не наполнил 18 години;

Постар малолетник во ризик е малолетник кој во времето на извршувањето на дејствието што со закон е определено како кривично дело, за кое е предвидена парична казна или затвор до три години или прекршок, има наполнето 16 години, а не наполнил 18 години или кое е зависник од употреба на дроги, психотропни супстанции или алкохол, дете со пречки во развојот и воспитно и социјално запуштено дете кое се наоѓа во таква состојба во која е отежнато или оневозможено остварувањето на воспитната функција на семејството, кое поради ваквите состојби е или може да дојде во судир со законот;

Мерки се мерки на помош и заштита што се определени со закон, коишто не се состојат во одземање и ограничување на слободите и правата на малолетникот поради стореното кривично дело или прекршок, коишто судот и други органи определени со овој закон можат да ги применат спрема малолетникот, неговото семејството и старателот;

Надлежен суд - се подразбира судија за малолетници и совет за малолетници;

Други специјализирани органи се центрите за социјална работа, Јавното обвинителство, Министерството за внатрешни работи и установите за извршување на санкции за малолетници.

ЗАПОМНЕТЕ!

Секој проблем може да се реши доколку за тоа навистина постои желба. Од младината зависи напредокот на нашата заедница затоа треба да се реагира навремено, организирано, превентивно.

На секое општество му е потребна здрава и среќна младина.

Деликвенцијата не е медицинска болест, туку е социјална дијагноза затоа што деликвентите се личности кои не живеат во согласност со моралните и правните норми на општеството, поради што повремено или трајно се во конфликт со законот.

СЕМЕЈСТВОТО, УЧИЛИШТЕТО И ПОЛИЦИЈАТА КАКО ЗАШТИТНИ ФАКТОРИ ОД МАЛОЛЕТНИЧКО ПРЕСТАПНИШТВО

Вовед

Малолетничкото престапништво и ризиците коишто го предизвикуваат можат да се превенираат само преку градење на здрави односи во семејството, училиштето и локалната заедница. Овие три алки во системот на градење на здрава младина мора да функционираат во хармонија. Во спротивно, доколку еден од нив потфрли ќе резултира со зголемување на бројот на асоцијални деца коишто во иднина ќе бидат во постојан судир со законот и ќе бидат на маргините на општеството. Семејството е пресудниот фактор на социјализација на детето, тоа го утврдува патот по кој детето ќе се движи во животот, како ќе се однесува и како ќе се развива. Понатаму, образовниот систем е втората алка на заштитниот механизам од малолетничко престапништво со оглед на тоа што децата голем дел од времето го поминуваат токму во своите училишта. Така влијанието на сето

Постојат многу причини поради кои децата се однесуваат асоцијално и притоа прават кривични дела. Факторите на ризик можат да произлегуваат од самото дете, но исто така и од средината во којашто живее, од семејството, училиштето и од локалната заедница. Запознавањето со значењето на одговорностите на семејството и училиштето како и поддршката на полицијата во услови кога се јавуваат првите знаци на асоцијално однесување е огромно. Ова е од причина што токму со вистински систем на поддршка, кај децата кои се среќаваат со фактори на ризик коишто би можеле да ги внесат во малолетничкото престапништво, би одиграл примарна улога во превенцијата на ваквото поведение.

она што се случува во таа средина има огромна улога врз развојот и однесувањето на детето. Затоа афирмацијата на воспитната улога на училиштето треба да е во фокус на секое училиште во земјава.

Вклучувањето на локалната заедница како еден од актерите за превенција на криминалитетот на локално ниво претставува последна, но многу важна алка во системот на поддршка на малолетниците. Локалната самоуправа преку локалните совети за превенција од малолетничко престапништво има за цел да создаде инклузивно место за живеење. Токму тука улогата на полицијата има исклучително значење. Полицијата е првата институција на која ѝ се обраќаат/реферираат децата во ризик или малолетните сторители на кривични дела, па затоа е неопходно јакнење на улогата на полицијата и присуство во училиштата како советодавен орган во системот на поддршка на децата.

Семејство

„Семејството претставува примарна група во која се остваруваат многу значајни и сложени функции, во сложени односи преку кои се настојува едновременно да се обезбеди остварување на интересите и задоволување на потребите на сите членови, со истовремено обезбедување на непречен и слободен развој на секој член во него. Во тие сложени односи, потреби и функции, речиси во секое семејство се јавуваат недоследности што негативно се одразуваат на одделни членови, кои со различен интензитет и способност може да ги разреши и совлада. Значењето на семејството е од посебна важност за младата личност и произлегува од фактот што во него таа се раѓа, формира, воспитува и развива, ги стекнува првите животни искуства и го учи и прифаќа системот на норми и вредности. Семејството игра огромна трансмисиона улога во социјализацијата на личноста, поврзувајќи го примарниот семеен свет со светот надвор од него и обратно, внесувајќи на тој начин во семејството позитивни вредности што му припаѓаат на целокупниот општествен систем во кој се живее“. Семејството мора да одигра голема улога во превенирање на овој, но и на други општествено негативни проблеми бидејќи тоа ја има основната контрола, зашто друга контрола и нема. Системот на вредности се создава во семејството, а не на друго место. Тие вредности се продукт на целосна посветеност и ангажираност на родителите за своите деца.

Поради сето ова, семејството со векови било во центарот на човечките заемни односи. Тоа е најстарата позната институција која, покрај социјалната средина

отсекогаш имала значајно влијание за формирање на личноста на човекот. Тоа денес се смета за микрогрупа преку која во системот на општествената структура се остваруваат социјализацијата и формирањето на личноста.

Семејството денес е пресудно за водење на детето по вистинскиот пат кое преку воспитување ги стекнува своите први искуства, примери, погледи на животот, навики, склоности, правила на однесување и сл. Но, освен ова, семејството ја има и улогата на коректор на лошото однесување на детето и негово одвраќање, доколку тоа тргне по лош пат. Како природна средина за развој на децата семејството ја има и улогата на давање заштита, помош и создавање атмосфера на среќа, љубов и благосостојба.

Токму поради значењето на семејството за општеството, се забранува какво било насилство во негови рамки. Во Република Македонија семејното насилство е кривично дело кое се регулира со Кривичниот законик. Под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, кон брачниот другар, родителите, децата или други лица што живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица коишто имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.

Училиште

Следна алка во синцирот фактори и актери во социјализација на децата и младите е образованието претставено преку училиштето и другите форми на организирано образование.

„Училиштето претставува еден од најорганизираните, најспецифичните институции на кои општеството им ја доверува образовната и воспитната функција и поради фактот што малолетникот најголем дел од времето на оваа возраст го поминува во него“. „Тоа од секогаш претставувало прва општествена институција, се разбира организирана, со која детето за првпат се сретнува во својот живот, во која преку својот труд стекнува работни навики, презема одговорности и се навикнува на дисциплина, а кои претставуваат камен-темелник за неговиот иден животен развој, каде што младата личност поминува најголем дел од времето (во современи

услови често активниот живот во училиштето опфаќа поголем дел од денот отколку во семејството)“.

Во училиштето се спроведува системски организиран процес преку кој ученикот стекнува знаења, работни навики, развива способности, формира позитивни црти, формира општествено поведение, изградува систем на вредности и норми, развива навики што се важечки и општоприфатени во општеството. Преку него детето се вклучува во социјалниот живот, заземајќи одреден социјален статус, овозможувајќи да се стекне и да ги проширува своите социјални искуства, да го разбере и да се приспособува кон социјалниот амбиент во кој тоа живее.

Покрај оваа значајна улога на училиштето, тоа денес сè повеќе станува прв и битен елемент на поддршка.

Причини за појавата на малолетничкото претставништво

Причини поврзани со семејството	Причини поврзани со училиштето
социјалниот и економскиот статус на семејството	авторитарен наставник
оддалеченоста на училиштето од местото на живеењето на детето	дискриминација на децата од другите ученици
неедуцирано семејство	амбиентот во училиштето
традиционален начин на воспитување	неадаптирана училишна зграда
традиционални родители	неприспособеност на хигиенските услови
ниската свест на родителите за значењето на училиштето за иднината на детето	неприспособеност на училиштето за децата со посебни потреби
ставот на родителите за значењето на училиштата	слаба, односно лоша комуникација меѓу наставникот и родителот
воспитна запустеност	недостаток на едукација на родителите
неодговорност на родителите	премин на децата од основно во средно училиште и соочување со повеќе наставници
одобрување за самоодлучување на детето	неодговорен однос на некои наставници кон учениците
дисфункционално семејство	бојкот поради непримерно однесување на наставникот
деца без родители	недостаток на стручни лица, педагог, психолог, социјален работник

деца на разведени родители	недоволна ангажираност на менаџментот во училиштето
деца-зависници	проблеми со наставните планови и програми
деца од самохрани семејства	голем број наставни часови, учебници
насилство во семејството	незаинтересираност на учениците за настава
злоупотребувани деца	неефикасни методи за работа на наставниците
лош успех во училиштето на детето	здодевен час
страв од негативното влијание на врсниците	однос наставник - ученик, караници, расправи, меѓусебно непочитување
реагирање на родителите спрема заедницата	авторитетот на наставникот е на ниско ниво
недоволна соработка на родителите со училиштата	оценување преку бројка

Полиција

Превенцијата и раната интервенција се од суштинско значење и се фактор на заштита или одвраќање од малолетничко престапништво

Превенцијата значи спречување криминал, намалување на виктимизацијата и одвраќање на потенцијалните сторители од вршење на кривични дела. На тој начин се намалува опасноста од криминал и јакне чувството на безбедност и сигурност кај секој граѓанин.

Во суштина, да се превенира одредена појава значи таа да се спречи пред да се манифестира, односно да се спречи лицето да преземе одредени дејствија кои се забранети со закон или пак, кои може да го доведат во одредена состојба на ризик.

Која е улогата на полицијата во превенцијата?

Рана идентификација на проблемите;

Развивање на програми за отстранување на причините за појава на одредени проблеми;

Развивање на соработка со граѓаните, државни органи, други правни лица и здруженија на граѓани во превенирањето на асоцијалното и деликвентното однесување кај младите;

Организирање состаноци со релевантни институции, организации и НВО со цел

да се спречи појавата на малолетничко престапништво;
Упатување на децата во ризик до центрите за социјални работи и соодветни НВО;

Поврзување на семејствата со социјалните служби кои можат да помогнат;
Навремена сериозна реакција кога станува збор за семејно насилство, затоа што една од најчестите причини поради кои децата ги напуштаат своите домови е токму насилството во семејството.

Добри превентивни практики на полицијата се:

да се создадат позитивни релации со заедницата;
да се препознаат семејствата и децата кои се во ризик;
да се препознаат службите кои се достапни и релевантни во областа на постапување со децата што имаат потреба од помош и заштита;
во случаи на семејно насилство да се постапува брзо и навремено и истите да се земат предвид сериозно, со цел да се отстранат можните ризици за децата од семејството.

Генерално, позитивниот однос ќе се изгради ако полицијата постапува во самиот почеток на настанување на проблемот, а не откако проблемот ќе предизвика последици и откако ќе биде доцна.

Извори (извадоци од закони):

- Кривичен закон на Р. Македонија;
- Конвенцијата за правата на детето;
- Законот за семејство 2008 година, „Сл. весник на Р. Македонија“ бр. 84/008;
- Закон за малолетничка правда;
- Закон за образование.

Студија на случај

Во ноември, 2008 година во Министерството за образование на Република Македонија пристигна писмо, уредно заверено и потпишано од директорот на основно училиште во Скопје, во кое, помеѓу другото пишуваше:

„Во нашето училиште ученичката ... од Скопје, од VIII одд. живее со мајка ... која е регистрирана како зависничка од дроги

и е неподвижна. Мајката е поврзана со група дилери на дрога и често е злоупотребувана пред очите на ќерката. Имаме сознание дека ученичката често е отсутна од дома и се сомневаме дека ја користат за препродавање и разнесување дрога. Во последно време заведува и други ученички, од кои за една тврдиме со сигурност, а не е исклучено дека и двете се проституираат“.

Поимник

Семејство се родителите, односно старателот на малолетникот, полнолетните роднини по крв во права линија, брат или сестра, брачниот другар, како и други полнолетни лица со кои малолетникот живее во заедничко домаќинство.

Училиште претставува организирана, специфична институција на која општеството и ја доверува образовната и воспитната функција на децата.

Превенција значи спречување криминал, намалување на виктимизација и одвраќање на потенцијалните сторители од вршење на кривични дела.

Фактори на заштита

- топли семејни односи,
- воспоставување на цврста врска помеѓу родителите и децата,
- контрола на активностите на децата од страна на родителите,
- јасни правила на однесување кои доследно се спроведуваат во семејството,
- вклученост на родителите во животот на нивните деца,
- успехот во училиштето,
- цврстите врски со институциите како што се верските и образовните (училиштата),
- доверба во институциите.

Воедно, големо непроценливо значење имаат и: љубовта, почитувањето, меѓусебната доверба, добротата, грижата, пофалувањето, разбирањето, потпората, толеранцијата, простувањето, трпението, радоста, позитивната енергија, нашето смеење (меѓутоа, и солзите), искреноста, вистината, праведноста, надежта, авторитетот, смислата...

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

ЗЛОУПОТРЕБА НА АЛКОХОЛ, ДРОГИ И ДРУГИ ПСИХОТРОПНИ СУПСТАНЦИИ, ПРЕКУРЗОРИ, ЦИГАРИ, ТАБЛЕТИ И ИНХАЛАНТИ (ЛЕКОВИ, ЛЕПИЛА)

Вовед

Злоупотребата на дрогата од страна на младите во последните години незапирливо се зголемува – не само во нашата земја туку и во целиот свет. Таа денес зема епидемиолошки размери и не случајно е наречена „чума на 20 односно 21 век“, опасно загрозувајќи сè поголем број млади и нивни семејства. Старосната граница на нејзина злоупотреба денес евидентно се спушти и под 11-годишна возраст. **Наркоманијата** (алкохолот, дрогите, цигарите, таблетите, разните инхаланти (*лакови, лепила, растворувачи*)) е како пожарот: ако не се изгасне, додека гори едно стебло, тешко ќе ни успее кога тој ќе се прошири на целата шума. За жал, дрогата и алкохолот стануваат составен дел од нивната „култура на живеење“.

Превенцијата од злоупотреба на алкохол, дроги и други психотропни супстанции игра главна улога во навременото спречување на нивната злоупотреба. Таа подразбира: навремено информирање на младите за штетните последици од дрогата, понатаму, намалување на достапноста на дрогата на илегалниот пазар односно спречување на нејзиното влегување преку државните граници. Важно е да се запознаете со негативните последици коишто зависноста од овие психотропни супстанции ги предизвикува и на тој начин да се заштитите во моментот кога тие ќе ви бидат понудени.

Злоупотребата од страна на младите најчесто започнува од: *љубопитност, недоволна и ненавремена информираност* за штетните последици од дрогата како и немањето став за неа. Освен овие наведени причини кои играат клучна улога за нејзиното појавување и развој, во преден план треба да се земат и: *животната средина и поединецот, конфликтите и недоразбирањата во семејството, училиштето, врсниците, неможноста да се воспостави нормална комуникација и решавање на настанатите проблеми на примерен и општествено прифатлив начин.* Голем број истражувања покажуваат дека ефикасноста од лекувањето често е помала од 2 %.

Младите во стапите на дрогата

Загрижува фактот што денес сè почести се случаите на бесплатно растурање на дрогата, што претставува рекламен трик на дилерите и крумчарите. Тие многу добро знаат дека: оној кој прв пат

бесплатно пробал, вториот пат со сигурност ќе купи, веќе третиот пат без неа нема да може, а потоа не се прашува колку дрогата чини, туку, дали ја има. Каков апсурд, почитувани ученици! Користејќи ја наивноста на младите како и нивната недоволна информираност за штетните последици од дрогата (*здравствени, психолошки, економски, социјални, социолошки и сл.*) дилерите во најголем број случаи успеваат да го наметнат сопствениот подмолен, злобен, дволичен, арогантен, нечист и криминален начин на однесување. Во таа игра, во која сите актери се вртат во круг, младите стануваат нивни жртви, несвесно влегувајќи во светот на подземјето во кое постојано владеат: измами, закани, беззаконие, криминал и сл., од кое многу тешко се излегува.

Дрогата и криминалитетот

Голем број истражувања спроведени кај нас и во развиениот западен свет коишто се поврзани со дрогата и криминалот покажаа дека дрогата е тесно поврзана со голем број општествено штетни и законски недозволен појави како што се: насилство, тепачки, разбојништва, малолетничка проституција, продажба на дроги (*дилерство*), криминал, убиства, самоубиства и сл.

Законот и дрогата

Во нашата држава постојат закони и правила со кои се регулира продажбата, употребата и поседувањето на цигари, алкохол и дроги. Според видот, предвидените казни се различни и зависат од тоа дали е сторен прекршок или кривично дело. Во првиот случај следува парична казна, а во вториот - казна затвор или парична казна (паричната казна може да се изрече и како споредна казна заедно со главната казна затвор). Казните се поголеми доколку делото е сторено од полнолетно или правно лице, а особено ако делото е сторено кон малолетници, кон повеќе лица или ако предизвикало особено тешки последици.

За **прекршоци** поврзани со наркотични дроги и психотропни супстанции се сметаат следниве дела: употреба на дрога на јавно место, оддавање на пијанство на јавно место, нарушување на јавен ред и мир во пијана состојба, продажба и купување алкохол и цигари на лица помлади од 18 год.

За кривични дела поврзани со наркотични дроги и психотропни супстанции се сметаат: нивно неовластено произведување, продавање, нудење на продажба или поради продажба, купување или на друг начин неовластено пуштање во промет, наведување друг на земање, нивно давање на друг за да ги користи тој или друго лице, давање на располагање простории за нивно користење на друг начин или овозможување нив да ги користи друго лице.

За сторени дела од страна на малолетник може да му се изречат: казна (малолетнички затвор, парична казна за неговите родители/старатели, забрана за управување со моторно возило) воспитни мерки (дисциплинска мерка укор, засилен надзор од родител/старател, упатување во дисциплински центар за малолетници, упатување во воспитно-поправна установа или дом) алтернативни мерки (условна осуда со заштитен надзор, условно прекинување на водење постапка и општокорисна работа) и мерки за безбедност. Законот предвидува казна и за продажба на цигари и алкохол на малолетни лица и тоа за правниот субјект кој продва, како и за родител/старател на малолетникот кој купува алко-

хол. Целта на постоењето на казните и на казнувањето е, покрај остварување на правдата, спречување на сторителот да врши кривични дела и негово превоспитување, како и воспитно да се влијае врз другите да не вршат кривични дела.

Загриженост поврзана со дрогата

Злоупотреба на алкохол, дроги и психотропни супстанции од страна на младите, подолг период ја има добиено квалификацијата - „крајно сериозен и загрижувачки проблем“, . Во прилог на оваа квалификација се наметнуваат веќе потврдените констатации за постојан подем на недозволеното производство и трговија со дроги како и за нејзиното брзо ширење. Како општествено штетна и законски недозволена појава денес, за жал, сè помасовно ги зафаќа младите уште на помала возраст коишто се кривично неодговорни. Всушност, нејзината сè позачестена и загрижувачка злоупотреба, за жал, денес стана своевиден тренд кај младите. Намалувањето на достапноста на дрогата на илегалниот пазар односно намалување на нејзиното влегување во државата преку границите и откриените количини дрога, за што денес сме сè почесто сведоци, може да се земат како двоен фактор на ризик. *А зошто како двоен фактор на ризик?* Најнапред поради самата достапност на дрогата на пазарот, кој е доста интересен на овие простори, како и тоа дека дел од дрогата што треба да транзитира низ Р. Македонија останува тука со што се зголемува ризикот таа во иднина да зафати поголем број млади, се разбира доколку тие самите не ѝ се спротивстават.

Злоупотребата на алкохол, цигари, марихуана, таблети, инхаланти (лакови, лепила, растворувачи)

Денес практиката покажа дека, паралелно со злоупотребата на дрогата и психотропните супстанции, (*хероинот, кокаиот, ЛСД, екстази и др.*) како хемиски дроги, младите односно тинејџерите се обидуваат да експериментираат, но и зачестено да злоупотребуваат, алкохол, тутун (цигари) и марихуана коишто спаѓаат во групата на природни дроги. Тие денес се најдостапни дроги за тинејџерите и затоа најчесто се користени при нивното експериментирање со нив. Овие дроги младите денес ги земаат како замена на хемиските дроги (*хероинот, кокаиот, ЛСД, екстази и др.*) во случаи кога тие од разни причини и во дадени моменти не можат да дојдат до нив. Исто како и за хемиските дроги младите не се доволно и навреме информирани за штетните последици што можат да настапат по земања (злоупотребувања) и на овие дроги. Воедно денес младите многу често посегнуваат и по таблети, инхаланти (*лакови, лепила, растворувачи*) коишто исто така претставуваат сериозна опасност по нивното

здравје. Исто така тие денес се најдостапни дроги за тинејџерите. И овие дроги на пазарот се поевтини, брзо препознатливи и сето тоа оди во прилог на нивното позачестено злоупотребување од страна на младите. Листата на овие продукти е широка и лесно достапна и во себе вклучува: аеросол спрејови (*лак за коса или спреј против болки*), бутан гас (*употребен како гориво за запалки*), лепила на база на растворувачи (*неостик*), средства за боење, средства за чистење, бензин и др.

Алкохол

Алкохолот по хероинот претставува најопасна дрога која денес сè помасовно ја злоупотребуваат младите. Овој вид дрога е легална (ја има насекаде околу нас) и долго време кај голем број луѓе преовладуваше позитивистички став: „здроаво е да се пие“; „не си машко ако не пиеш“; со алкохол се наздравува во весели моменти кога нешто се одбележува (свадба, матурски, родендени, дипломирање и сл.), но исто така алкохолот се користи и во тажни моменти. Сето ова во практика се покажа како неविстина со која луѓето беа доведени во заблуда. Алкохолот, како дрога, е присутен во сите пори од нашето општествено живеење. За жал, денес по него посегнуваат сè помлади луѓе кои не се доволно и навреме информирани за штетните последици од неговата злоупотреба. Пие-

њето алкохол, според многу невропсихијатри, е одраз на човек кој нема само-доверба, многу тешко или воопшто не може да се опушти пред луѓе, а има желба да биде во центар на внимание. Во чашката, како што се вели, ја наоѓа „потребната“ самодоверба и храброст заоравајќи дека тоа предизвикува повеќе промени во однесувањето. Дури и мали количини забележително го нарушуваат расудувањето и координацијата неопходни за безбедно возење, зголемувајќи ја веројатноста возачот да предизвика сообраќајна незгода.

Тутунот - пушењето цигари според најновите медицински статистики претставува причина за голем број смртни случаи во многу земји. Пушачите имаат осум пати поголема можност да заболат од срцеви заболувања во споредба со непушачите. Ракот на белите дробови, грлото, хранопроводот, мочниот меур, панкреасот и бубрезите исто така почесто ги напаѓа пушачите.

Марихуана (*kanabis sativa*) е најчеста и вообичаено недозволена дрога. Сите видови марихуана (а ги има повеќе) имаат негативни физички и ментални ефекти по лицето што ја користи. Како карактеристични физички ефекти од марихуаната се: забрзан пулс, закрвавени очи, суви усни и грло и зголемен апетит. Користењето на марихуаната може да го наруши или да го намали брзото меморирање и разбирање, да го наруши чувството за време и да ја намали способноста за извршување задачи што бараат концентрација, како што е возењето автомобил и сл. Исто така голем број истражувања покажуваат дека, кај ученици кои користеле (или сè уште користат марихуана) помнењето се намалува (ослабува). Таа може да доведе до појава на параноја и психози. Марихуаната претставува прва врата за влез на останатите видови дроги.

Извори:

- Кривичен закон на Р. Македонија;
- Законот за кривична постапка;
- Закон за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции;
- Национална стратегија за дроги;
- Закон за прекурзори (2004 и со измени во 2007);
- Закон за нарушување на јавен ред и мир;
- Акционен план за контрола на дроги (во два дела): предимплементационен (периодот од една година, 2007) и имплементационен (за период 2008-2012);
- Единствената конвенција на ОН за наркотични дроги од 1961 година;
- Протокол за дополнување на Единствената конвенција од 1972 година;
- Конвенција на ОН за психотропни супстанции од 1971 година;
- Конвенција на ОН против нелегалната трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции (Виенска конвенција) од 1988 година.

Студија на случај

Петар и Кирил се најдобри пријатели. Тие се убави, умни и атрактивни момчиња. Девојчињата се „луди“ по нив. Тие се нешто како лидери во друштвото. Сите ги почитуваат, а понекогаш Петар и Кирил ја диктираат модата на облекување и стилот на однесување. Сите се наоѓаат на забава (журка), и се добро напиени. Петар е поголем авантурист кој сака да експериментира и постојано ја нагласува потребата од силни емоции, додека Кирил е претпазлив и разумен во своите постапки. Во нивното друштво се наоѓа и нивната другарка Маја. На Маја ѝ се допаѓа Петар и таа секогаш бара начин кај него да остави добар впечаток. Во еден момент Петар ги повикува Маја и Кирил во тоалетот каде што им дава некави црвени апчиња со етикета „плејбој“, но пред тоа им предлага (понудува) да испушат по една цигара (рочно подготвена) во која има „трева“ (марихуана). Откако Кирил не го прифаќа предлогот на Петар тој е наречен „скапаница“. Маја е готова да го следи Петар, но и таа се двоуми. Петар продолжува да ја убедува Маја злоупотребувајќи ги нејзините чувства што ги има кон него за да ја натера да ја испуши понудената цигара – тревката (марихуана), а воедно да испијат по едно од црвените апчиња. Во тој момент избива караница меѓу Петар и Кирил. Кирил го нарекува Петар нарко-дилер и му се заканува дека за сето тоа ќе го пријави во полиција. Тој воедно ѝ се обраќа и на Маја нарекувајќи ја „самоубијка“. Скандалот може да се претвори во тепачка. Маја почнува да плаче, Кирил излегува бесен, а Петар пуши нервозно и се заканува.

Поимник

Дрогата претставува супстанција од природно и синтетско потекло со чија употреба може да се создаде состојба на зависност, којашто може да предизвика нарушување на здравјето или на друг начин да го загрози човековиот интегритет во физичка, психичка, морална или социјална смисла.

Под **зависност** се подразбира постоење на физиолошка (физичка) и/или психичка (од лекови, наркотици, алкохол, тутун) зависност која доведува до потреба за зачестено земање и зголемување на количеството на една или друга дрога, а секое лишување доведува до психички или телесни нарушувања и страдања.

Злоупотреба на дроги значи користење на недозволен начин, односно на начин којшто е забранет со правна норма. Во поширока смисла на поимот „злоупотреба“ може да се набројат: производството, преработката, транспортот, купопродажбата, криумчарењето, дилерството, консумирањето како и рекламирањето и пропагирањето.

Психичка зависност ги карактеризира сите облици на злоупотреба на дроги. Таа се дефинира како силна емоционална и ментална потреба повторно да се земе дрога. Оваа зависност најчесто е поврзана со умот (мислите) кои постојано го тераат лицето повторно да земе дрога.

Физичка зависност се дефинира како состојба на адаптација на организмот на дрогата, а се манифестира низ физиолошки нарушувања (болни чувства на телото) кога ќе се прекине со земањето на дрогата. Механизмот на физиолошката (физичката) зависност се однесува на „привикнувањето“ на организмот на присуство на хемиската супстанција во него. Нејзиниот недостаток предизвикува „физиолошки глад“ која бара во тој момент да се задоволи потребата. Тоа секогаш е последица на вградување на хемиската супстанција во циклусот на метаболизмот на човекот кој се поврзува со толеранцијата. Таа не се појавува кај сите облици на злоупотреба на дроги.

Заштита (превенција) од дроги

Заштитата од дроги (превенцијата) подразбира, навремено и стручно давање на заштита и помош, развивање на лична одговорност кај децата и малолетниците, планско и организирано влијаење на воспитно запуштената категорија деца и ученици како и преземање на мерки за мобилно присуство на најзагрозените места. Успешноста на сите овие активности зависи од квалитетно изготвените планови и програми за навремена и конкретна проценка на облиците и степенот на склоност за деликвентно однесување на децата-малолетниците, имајќи ги предвид нивните карактерни особености и лични својства. Или заштитата (превенцијата) подразбира збир на стратегии често формулирани во програми насочени кон решавање на ризичните поведенија на младите. Во практиката се покажа дека заштитата (превенцијата) има исклучително примарно значење само поради неизвесноста и релативно малите резултати во лекувањето на зависноста од дроги и психотропни супстанции. Но исто така практиката покажа дека превенцијата и едукацијата не се исклучително примарни фактори за решавање на проблемот со децата во ризик, или за нивно навремено откривање, туку вмрежувањето на институциите меѓусебно преку воспоставување на ефикасна континуирана соработка. Секоја успешна заштита (превенција) зависи од навременото и ефикасно детектирање на генераторите, условите и околностите кои придонесуваат да се јават одредени негативни појави што имаат негативно влијание врз општествениот развој. Заштитата (превенцијата) е ефикасна и сеопфатна само кога се комбинира со стратегии за грижа и ресоцијализација.

Дилер-дилерство

Под поимот дилер се подразбира лице кое повремено или често ја дистрибуира дрогата до младите за парична надокнада. На почетокот тоа не е

свесно за тоа што го прави (за штетните последици што им ги нанесува на младите, на нивните семејства и на општеството во целост), но кога подоцна ќе осознае тогаш е веќе доцна. Постојат класични дилери (лица кои работат само за пари, а дрога никогаш не користат) и лица кои работат за пари и за да купат дрога без која не можат да преживеат.

Разорното дејство на дрогата може да остави несогледливи последици по здравјето на младите доколку ја користат (пример: лепилото „неостик“ може да доведе до излив на мозокот). Прекурзорите коишто претставуваат разни хемиски средства и материи, се користат при процесот на производство на разни дроги.

Социјализацијата претставува процес преку кој на луѓето како претставници на едно општество им се пренесуваат учења, вредности, ставови и норми коишто се значајни за формирање на нивната личност и кои понатаму ќе им служат како вистински патоказ во нивниот живот.

Заклучок:

Злоупотребата на алкохол и дроги во последните години незапирливо се шири меѓу младите заземајќи епидемиолошки размери.

Во широка лепеза на фактори кои доведуваат до тоа младата личност да започне со злоупотреба на алкохол и дроги клучна улога играат: **љубопитноста, недоволната информираност** за штетните последици и немањето дефинитивен став за неа.

Превенцијата, како најнеексплоатирана област досега, игра главна улога во навременото спречување на злоупотребата на алкохол и дроги. Таа подразбира: навремено информирање на младите за штетните последици од дрогата, понатаму, намалувањето на достапноста на дрогата на илегалниот пазар односно намалување на нејзиното влегување во државата преку границите како и откриените количини дрога во државата.

Младите кои злоупотребуваат алкохол, дроги и психотропни супстанции недоволно се информирани за штетните последици од нив.

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

МЛАДИТЕ И СПОРТСКИТЕ НАТПРЕВАРИ

Вовед

Под спорт се подразбира физичка активност или вештина изведена под јавно прифатени правила со цел да рекреира: за натпреварување, за сопствено уживање, за усовршување, за развивање на вештина или за комбинација од наведените. Луѓето се занимаваат со спорт:

професионално за постигнување врвни резултати, аматерски за релаксација (во слободно време поради дружење со пријателите, забава или сопствено задоволство - велосипедизам, пешачење, возење ролери или сл.).

Основните принципи на спортот се достапност и отвореност за сите

Спортот е култура на живеење, одраз на здравите навики и прифаќање и градење на позитивни вредности!

Насилството и недостојното однесување на спортските натпревари, се неприфатливи и казниви. Со запознавањето на вистинските вредности на спортот и здравото навивање станувате вистински поддржувач на спортот и овозможувате секој да ужива во следењето на спортските натпревари. Негативното навивање ја загрозува безбедноста на другите и вашата безбедност и предизвикува последици кои би можеле да бидат фатални по животот или да ја променат судбината на еден млад човек во негативна насока.

Спортот игра значајна улога за личниот развој на младиот човек и тој е моќно средство за пренос на позитивни вредности и за создавање идоли особено кај младите луѓе.

Спортот ќе биде во функција на градење и јакнење на позитивни вредности преку промовирање и почитување на етичките стандарди од страна на сите инволвирани во спортот.

и тоа во својство на директен учесник – професионален спортист или спортист-аматер, како и за оние коишто уживаат во спортот како фанови и поддржувачи на екипа или на спортист-поединец.

Спортовите се делат на две групи: групни (заеднички спортови) или самостојни (индивидуални) спортови.

Младите се консументи на спортот како активни спортисти (поединечни или групни спортови) или како навивачи на спортските терени и фанови на спортските клубови. Во својата интеракција со спортот младите луѓе, покрај задоволството што го добиваат од спортската изведба, треба да ги прошируваат сопствените културни сознанија, да ги развиваат спортските вредности, да ја прифаќаат разликноста и да го градат сопствениот интегритет и вредности.

Поим и значење на спортот

Физичката активност има позитивно влијание врз здравјето на луѓето. Таа го соопладува лошото расположение, како и појавата на депресија. Всушност, спортот позитивно влијае и поради тоа што помага да се остане во форма и притоа да се намали ризикот од болести. Во денешно време, голем дел од младите активно се занимаваат со спорт, не само во училиштето, туку и надвор од него исполнувајќи го своето слободно време. Спортови кои најчесто се практикуваат од страна на младите се фудбалот, кошарката, одбојката, ракометот, пливањето, тенисот итн. Постојат многу клубови каде што младите можат да се зачленат и да се занимаваат со овие спортови, распоредени во групи и категории, соодветно на нивната возраст. Се организираат натпревари каде што може да дојде до израз нивниот труд и, се разбира, за најдобрите се предвидуваат награди.

Законска рамка

Во Република Македонија, прашањата од областа на спортот се дефинирани во: Законот за спорт и Законот за спречување на насилството и недостојно однесување на спортските натпревари.

Република Македонија во 1994 година ја има ратификувано Европската конвенција за насилство и недостојно однесување на гледачите на спортските настани, особено на фудбалските натпревари. Истата проблематика е соодветно уредена и во македонското законодавство.

Насилство и недостојно однесување на спортските натпревари

Насилството и недостојното однесување на спортските натпревари стануваат општествен проблем којшто бара мултиагенциски пристап за правилно третирање на истото, но и за изнаоѓање начини и средства за превенирање на појавата.

Сепак, насилството во спортот, не само во Република Македонија туку секаде во светот е актуелна општествена појава со широки реперкусии, чии мотиви најчесто се надвор од спортот, а сепак тој се користи како сцена за манифестација на насилството.

Основен предуслов за надминување на појавата на насилство на спортските натпревари е соочување со предрасудите, заземање за мирно решавање на судирите, меѓусебно разбирање и дијалог, почитување на различностите – различна национална припадност, вероисповед, социјален статус, политичка определба и др.

Што е фер натпревар?

Успешен начин за промовирање на спортот е промовирање на „фер плеј“ односно фер натпреварување во спортот, како предуслов за успешна промоција, развој и сè поголема вклученост на младите во спортот. Фер натпреварувањето значи многу повеќе од играње со правила, тоа значи градење на концепти, градење пријателство, почит за другите (за нивните можности и способности), прифаќање на поразот, а отстранување на појавите кои го уништуваат задоволството во спортот како што е насилството и недостојното однесување на спортските натпревари и уништувањето на еднаквите можности за сите учесници.

За да се организира и да се одигра спортски натпревар, се преземаат цел корпус на активности од страна на надлежните субјекти: националните федерации, спортските клубови, редарските служби и полицијата. Организацијата на спорт-

скиот натпревар е ангажман, на кој се планираат сите мерки за безбедно одигрување на спортскиот натпревар. Притоа се планираат мерки за прифаќање на навивачите, за контрола на влезниците на влезот на спортскиот објект, контрола при влез во спортскиот објект со цел да се спречи внесување на пиротехнички средства, средства и предмети погодни за повредување или оштетување и сл. како и редарска служба за

одржување на јавниот ред и мир на спортскиот настан. Надлежноста на полицијата е да интервенира во ситуации кога поединец или група ќе го нарушат јавниот ред и мир.

Што е навивање?

Охрабрување и поттикнување на спортистите да постигнуваат подобри спортски резултати преку почитување на правилата за фер натпреварување.

Што е прифатливо како спортско навивање?

Прифатливо како спортско навивање и поттик за спортистите е:

Ракоплескање – со дланките или со помагала за посилен звук

Пеење песни или извикување навивачки пароли со кои ќе се поттикнува екипата или спортистот за кој навиваме

Користење дозволени навивачки реквизити – инструменти, тапани, транспаренти, шалови, знамиња, капи ...

Но, не е спортско навивање и не е поттик за спортистите:

Физичката пресметка помеѓу поединци или навивачки групи

Повикување, поттикнување и учество во тепачка

Фрлање предмети во натпреварувачкиот простор

Внесување или палење на пиротехнички средства

Пеење на песни и дофрлување на пораки со кои се предизвикува национална, верска или друг вид омраза или нетрпение
Палење на навивачките реквизити
Оштетување или уништување на натпреварувачкиот простор
Судири со лицата задолжени за зачувување на јавниот ред и мир (со припадниците на полицијата, редарите и сл.)

Кои се последиците од неспортското навивање:

Најчеста последица од неспортското навивање е нарушување на јавниот ред и мир во поголем обем, а тоа предизвикува:

Интервенција на полицијата која е одговорна за одржување, но и за воспоставување на нарушен јавен ред и мир,
Уништување на имотот (стадионот, спортската сала и др.),
Предизвикување чувство на несигурност и страв кај граѓаните кои присуствуваат на спортскиот натпревар,
Уништување на приватен имот,
Намалување на бројот на љубители на спортот на спортските натпревари, што пак придонесува за намалување на квалитетот на спортот,
Можност клубот за кој навиваме да биде казнет од страна на националната федерација.

Што е забрането со Законот за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари (член 3)

Забрането и казниво е:

да се поседуваат или конзумираат алкохолни пијалаци или опојни дроги, да се поседуваат пиротехнички средства, оружје или други средства погодни за повредување во целиот временски период при доаѓање, за време и по одржувањето на спортскиот натпревар;

да се внесуваат и истакнуваат транспаренти, знамиња или други обележја, како и да се пеат песни со кои се предизвикува и поттикнува омраза или насилство на верска или национална припадност;

да се фрлаат предмети во натпреварувачкиот простор или гледалиштето;

да се палат и фрлаат пиротехнички средства, да се палат реквизити, знамиња и др.;

да се предизвикува, поттикнува или учествува во тепачка, како и да се нападне спортист, друг гледач, редар, полициски службеник или друго овластено лице;

да се влегува во натпреварувачкиот простор, да се поминува во делот од гледалиштето кој е наменет за навивачите од спротивната екипа, како и да се задржува на место, за коешто нема влезница;

да се уништува спортскиот инвентар, да се уништуваат превозните средства што се користат при доаѓањето на спортскиот натпревар.

За сторен прекршок, со кој се предизвикало насилство или недостојно однесување на спортски натпревар, законодавецот предвидел глоба од 500 до 1000 евра во денарска противвредност, во зависност од видот на сторениот прекршок.

Заклучок:

Навивањето, судењето и сите други услови, мора да обезбедат еднакви шанси за сите учесници.

Незадоволството од условите и нивното изедначување се решава мирно и ненасилно според одредената спортска процедура.

Победата се слави за да се изрази радост и задоволство поради остварените резултати.

Спортскиот натпревар е место за пријателско собирање каде што секој има подеднакви права без оглед на различностите (национална и верска припадност, припадност на различни навивачки групи, симпатии кон различни клубови и сл.).

Студија на случај:

Се викам Кире и имам 16 години. Го сакам спортот и редовно одам на сите натпревари кога игра фудбалскиот клуб за кого навивам. Пред многу значаен меч за мојот клуб, се договаравме со другарите за начинот на кој ќе навиваме. Ги подготвивме знамињата и редовната опрема (шалови, знамиња). За време на првото полувреме, нашиот клуб водеше, но во второто полувреме примија два гола. На 10 минути пред крајот на натпреварот, моите другари, почнаа да се нервираат поради резултатот. И тогаш, тргнаа кон теренот, извикувајќи погрдни

зборови кон навивачите од спротивниот клуб. Во моментот настана голема турканица, одеднаш и јас бев дел од таа група и се чувствував како да правам нешто многу важно за мојот клуб. Започнавме да ги кршиме столчињата и со нив да фрламе кон теренот. Беа запалени 2 „бакљи“ и неколку столчиња.

Натпреварот беше прекинат. Во непосредна близина до нас седеше татко со две деца, кои преплашено плачеа и се обидуваа да ги сокријат главите под палтото на таткото.

Полицијата интервенираше и не приведе сите во полициска станица. Беа повикани моите родители, кои се согласија да ја платат глобата, наместо полицијата да ми поднесе барање за поведување прекршочна постапка до надлежниот суд.

Поимник:

Спортски натпревар: секое поединечно натпреварување во организиран систем на спортски натпревари.

Организатор на спортски натпревар: спортски клубови и национални спортски федерации.

Спортски терен: просторот на кој се врши спортското натпреварување, како и просторот меѓу гледалиштето и просторот на кој се врши спортското натпреварување.

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАНЕМАРУВАЊЕ НА ДЕТЕТО (ПЕДОФИЛИЈА, ПОЛОВИ ЗЛОУПОТРЕБИ, ПОРНОГРАФИЈА И ПОРНОГРАФИЈА НА ИНТЕРНЕТ)

Вовед

Постоењето на сурово и понижувачко казнување, запоставување и напуштање, сексуална злоупотреба и други форми на насилство врз децата може да се забележи наназад во историјата, и тоа датира уште од античките времиња, а денес е значаен и сериозен проблем на глобално ниво. Насилството постои во секоја земја од светот во најразлични форми, и честопати корените на насилството се наоѓаат длабоко во културните, економските и социјалните практики.

Првиот чекор во превенција од злоупотреба и занемарување на детето е токму нејзиното препознавање. Важно е детето да знае што се подразбира под занемарување и злоупотреба и веднаш да побара помош. Откривањето на овие појави е најчесто најтешкиот дел од проблемот. Охрабрувањето на децата да пријават и побараат помош е поврзана со срамот и чувството на вина во случај ако врз него е направен ваков обид или во најтежок облик, ако ова дејствие биде реализирано.

Без разлика дали ваков обид е направен врз детето или пак негов соученик секој е должен да го пријави случајот со цел да се превенира повторување и да се оневозможат потешки последици.

Општо земено, злоупотребата и занемарувањето на децата, се дефинира како „која било форма на физичко и емоционално злоупотребување, сексуална злоупотреба, занемарување или занемарувачки третман или комерцијална или друг вид експлоатација, што потенцијално или реално предизвикува закана или штети по здравјето на детето, опстанокот, развојот или дигнитетот, во контекст на меѓусебен однос на одговорност, доверба или моќ“.

Физичка злоупотреба

Физичката злоупотреба на детето е таа којашто доведува до вистинско или потенцијално физичко повредување на детето поради дејствување или недејствување и за кое можеме да сметаме дека спаѓа во доменот на контрола од страна на родителите или личност која е во положба да има одговорност, моќ или доверба во однос на детето. Притоа, треба да се прави разлика помеѓу злоупотреба и ненамерни повреди,

односно физички знаци и симптоми кои го поддржуваат намерното повредување, но всушност се последица или се потпомогнати од органски состојби од кои детето пати. Актот на злоупотреба може да биде еднократен или да се повторува повеќе пати. Примери за физичка злоупотреба се: удирање, шутирање, тресење, давење, фрлање, труење, палење, посипување со жешка вода

или изложување на детето на врела пареа и сл. Во физичка злоупотреба спаѓа и намерното предизвикување на симптоми кај детето од страна на родителите, старателите или други возрасни личности што се одговорни за детето.

Емоционална злоупотреба на децата

Емоционалната злоупотреба го опфаќа необезбедувањето развојно соодветна, поддржувачка средина, вклучувајќи и достапност на примарните фигури на приврзаност, за да може детето да развие стабилни емоционални и социјални способности што одговараат на неговиот личен потенцијал. Емоционалната злоупотреба опфаќа и постапки со кои се врши омаловажување, оцрнување, обвинување без причина, закани, застрашување, ограничување на движење, дискриминирање, исмејување или користење други облици на нефизичко, непријателско или отфрлувачко постапување.

Емоционалната злоупотреба подразбира врска помеѓу примарниот давател/и на нега и детето, кога на детето му се нанесува штета или потенцијални штетни последици. Таа опфаќа развојно несоодветни, недоволни или недоследни односи со детето кои вклучуваат: изложување на детето на збунувачки или трауматски настани и околности (на пр. семејно насилство), употреба на детето за

исполнување на психолошките потреби на давателот на нега, активно „поткупување“ на детето, како и пропуст да се унапреди социјалната адаптација на детето (вклучително и изолација).

Запоставување на деца

Запоставувањето претставува пропуст на родителот/негувателот односно на друга личност којашто ја презела родителската одговорност или обврска да го негува детето, дури и на краток временски период (на пр. дадилка), да обезбеди развој на детето во сите области: здравство, образование, емоционален развој, исхрана, сместување и безбедни животни услови во рамки на средствата со кои располага семејството или негувателот, што предизвикува или може, со голема веројатност, да го наруши детското здравје или физичкиот, менталниот, духовниот, моралниот и општествениот развој. Ова опфаќа и недостатоци во вршењето на правилниот надзор и заштита на детето од повредување, во онаа мера во која тоа е изводливо.

Комерцијална експлоатација на деца

Комерцијална или друг вид експлоатација на детето се однесува на користење на детето за работа или за други активности, а во корист на други личности. Ова опфаќа работа на децата, проституција на децата, киднапирање на деца и/или продавање на деца за работна или сексуална експлоатација, експлоататорско користење на децата за порнографски претстави и материјали и др. Овие активности имаат како последица нарушување на детското физичко или ментално здравје, нарушување на образованието како и на моралниот социјален развој.

Во процесот на превенција и заштита на децата од злоупотреба и запоставување треба да учествуваат установи и поединци од различни сегменти на здравството, но во координација со др. сектори (образование, социјална заштита, полиција, правосудство и др.).

Улогата на координатор во процесот на заштита на децата треба да ја има центарот за социјална работа којшто, во нашето општество, е основна служба за заштита на децата и кој, меѓу другото, врши работи што се поврзани со старателство.

Чекори во процесот на превенција и заштита на децата/младите од злоупотреба и запоставување се:

1. Препознавање на злоупотреба и запоставување
2. Консултација и проценка на ризикот
3. Пријавување на злоупотребувањето и занемарувањето

4. Документирање на повредите и околностите
5. Неодложни интервенции (доколку се индицирани)
6. Спроведување на интервенции
7. Планирање идни мерки за превенција и заштита
8. Следење и евалуација

Здравствените работници учествуваат во сите фази од процесот за заштита на децата, но нивната улога во откривањето на злоупотреба и запоставување е незаменлива и специфична.

Сексуална злоупотреба на деца

Сексуалната злоупотреба може да биде недозволено допирање од страна на возрасен, познат или непознат, врник, или пак барање ти неког да допираш на недозволен начин. Сексуалната злоупотреба е недозволена и таа е противзаконска.

Детската сексуална злоупотреба претставува вклучување на детето во сексуална активност којашто детето не ја разбира, за која не е во можност да даде согласност врз основа на претходна информираност, или активност за која детето не е соодветно подготвено од аспект на својот развој и не може да даде согласност, и со која се прекршуваат законите и социјалните табуа во општеството. Сексуалната злоупотреба на децата се докажува преку ваквата активност помеѓу дете и возрасен или друго дете кое според возраста или развојот има воспоставено однос на одговорност, доверба или моќ, а активността се врши со намера да се исполнат или задоволат потребите на другото лице. Тука може да биде вклучено и: подведување или присилување на детето да се вклучи во незаконска сексуална активност; користење на детето за експлоатација во проституција или други незаконски сексуални практики; експлоатација на децата за порнографски изведби и материјали.

Извори:

Актуелната правна рамка што се однесува на сексуалната злоупотреба врз децата во Република Македонија се состои од збир на различни закони:

Закон за заштита на правата на децата,
Кривичен законик,
Закон за кривична постапка и
Закон за малолетничка правда.

Типови на кривични дела за сексуална злоупотреба на деца, кои се наведени според возраста на жртвата

КРИВИЧНО ДЕЛО – ДЕФИНИЦИЈА	ВОЗРАСТ НА ЖРТВАТА	ПРОПИШАНА КАЗНА
Силување Член 186: Ова кривично дело подразбира сексуален или полов однос или друга форма на сексуален или полов напад кој вклучува употреба на сила или закана.	Возрасен и дете над 14-годишна возраст	Казна затвор во времетраење од три до десет години.
Сексуален или полов напад на беспомошно лице Член 187: Ова кривично дело подразбира сексуален однос или друга форма на сексуален напад кои вклучуваат искористување на беспомошна жртва, жртва која страда од ментални заболувања, ментални нарушувања, заостанување во душевниот развој или некоја друга состојба поради која жртвата не е во состојба да даде отпор на нападот.	Возрасен и дете над 14-годишна возраст	Казна затвор во времетраење од најмалку осум години или најмалку десет години и можност за доживотна казна во случаите кои вклучуваат отежнувачки околности.
Сексуален или полов напад на малолетно лице кое нема навршено 14 години Член 188: Ова кривично дело подразбира сексуален однос или друга форма на сексуален или полов напад на дете кое е под 14-годишна возраст.	Деца под 14-годишна возраст	Казна затвор во времетраење од најмалку осум години, или најмалку десет години со можност за доживотна казна во случаи во кои има отежнувачки околности.
Сексуален или полов напад преку злоупотреба на положбата Член 189: Ова кривично дело подразбира наведување на сексуален однос или друга форма на сексуален или полов напад преку злоупотреба на положбата на сторителот кога жртвата се наоѓа во однос на подреденост и зависност.	Возрасен и дете над 14-годишна возраст	За сторител на ова кривично дело врз возрастасно лице: казна затвор во времетраење од најмалку пет години. За сторителот на ова кривично дело врз малолетно лице: казна затвор во времетраење од најмалку десет години.
Задоволување на сексуален нагон пред друго лице (Вршење на полово дејство пред друго лице) Член 190: Ова кривично дело подразбира вршење на полово дејство на јавно место пред друго лице каде што жртвата може да биде возрастасно или малолетно лице, или наведување на дете да врши такво полово дејство, независно дали на јавно или на друго место.	Возрасни и деца	За возрастасни и малолетни лица кои имаат извршено такво полово дејство на јавно место: парична казна или казна затвор во времетраење до една година. За наведување на малолетно лице под 14-годишна возраст на вршење на такво полово дејство на приватно место: казна затвор во времетраење од три до пет години.
Посредување во вршење проституција Член 191: Ова кривично дело подразбира врбување, наведување, поттикнување или намување на лица да вршат проституција, како и измама и предавање на лице на друг заради вршење проституција, и заради остварување заработувачка и/или преку закана со физичка сила, да има корист од давањето на сексуални услуги.	Возрасен и дете над 14-годишна возраст	Казна затвор во времетраење од пет до десет години.

Подведување и овозможување на сексуални или полови дејствија со деца Член 192: Ова кривично дело подразбира подведување или овозможување на сексуални или полови дејствија со деца.	Само за деца над 14-годишна возраст	Казна затвор во времетраење од најмалку осум години
Прикажување на порнографски материјал на малолетно лице Член 193: Ова кривично дело подразбира продажба, прикажување или друг начин на обезбедување на пристап до порнографски материјали во кои жртвата е дете под 14-годишна возраст. Ова кривично дело исто така подразбира и продукција на порнографски материјал преку искористување на дете-жртва под 18-годишна возраст.	Деца под 14-годишна возраст, и во случаите на продукција на малолетни лица под 18-годишна возраст.	За прикажување на порнографски материјал на жртва под 14-годишна возраст: казна затвор во времетраење од шест месеци до три години. За продукција на порнографски материјал во кој е вклучено искористување на малолетни лица под 18-годишна возраст: казна затвор во времетраење од три до пет години.
Продукција и дистрибуција на детска порнографија преку компјутерски систем Член 193-а: Ова кривично дело подразбира набавка, поседување и продукција на порнографија во која детето-жртва е под 18-годишна возраст, за да се прикажува на друго лице или за дистрибуција или трансфер.	Деца	Казна затвор во времетраење од три до пет години
Инцест Член 194: Ова кривично дело подразбира полов однос или обљуба помеѓу роднини во крвно сродство, вклучително и помеѓу брака и сестри.	Возрасни и деца	За извршување на ова кривично дело врз возрастасно лице или малолетно лице над 14-годишна возраст: казна затвор во времетраење од пет до десет години. За извршување на ова кривично дело врз дете кое е под 14-годишна возраст: казна затвор во времетраење од најмалку десет години.
Вонбрачен живот со малолетно лице Член 197: Ова кривично дело подразбира живеење во вонбрачна заедница со малолетно лице или дозволување да постои таквата вонбрачна заедница	Само деца на возраст од 14 до 16 години	Казна затвор во времетраење од три месеци до три години.
Трговија со деца Член 418-а: Ова кривично дело подразбира регрутирање, транспорт, купување, обезбедување засолниште или прифаќање на малолетни лица со цел да се искористат за проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, присилен брак, присилно оплодување, како и користење или овозможување на други лица да користат малолетно лице за сексуални услуги	Деца	Казна затвор во времетраење од најмалку осум години, или казна затвор во времетраење од најмалку десет години кога има отежнувачки околности

Врз основа на постоечките закони во нашата држава изготвени се од страна на надлежните Министерство и институции: Акционен план за превенција и справување со сексуалната злоупотреба на деца и педофилија 2009-2013 година, Протокол за постапување во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија, Закон за посебен Регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија.

Студија на случај

На ден 27.10.2012 година во Полициската станица во Дебар лицето В.С. татко на детето М.С., родено на 25.9.2002 година, со место на живеење во Дебар, на ул. Ѓорче Петров бр. 15, пријави дека пред околу четири години неговиот **сосед и пријател** П.П. ја терал М.С. да го допира за некои делови од телото при што и тој ја допирал по телото. Сето тоа се случувало во неговата семејна кука, која е оддалечена од нивната кука околу 50 метри. Во тоа време во дворот биле синот на соседот, кој сега е на возраст од 9 години и братчето на М.С. кое тогаш имало 4 години. М.С. тогаш имала 6 години. Имено соседот, ја викнал М.С. која била во дворот и си играла со децата да влезе во кука, ја одвел во собата кај компјутерот, најпрво и пуштил игри (со барбики кои се пресоблекувале, се шминкале, и правеле други работи), и во еден момент и тој почнал да ја допира по телото и по лицето, а кога таа сакала да се тргне, тој со рака ја потпрел вратата и почнал да ѝ се заканува. М.С. почнала да плаче и да го моли да ја пушти да си оди дома, но тој ѝ дал 50 денари и ѝ рекол дека за тоа не смее да каже на никого.

Поимник:

Сексуалност - претставува составен дел на секоја личност. Сексуалниот живот на личноста е составен од нејзините сфаќања, ставови и верувања за сопствениот пол, самопочитувањето, телесниот изглед и односите со другиот пол (наклонетост, интимност, чувства, љубов и секс).

Сексуална злоупотреба - може да биде недозволено допирање од страна на возрасен, познат или непознат, врсник, или пак барање ти неког да допираш на недозволен начин. Сексуалната злоупотреба е недозволива и таа е противзаконска.

Под **жртва на кривично дело** се подразбира секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на сторено кривично дело.

Под **дете како жртва** на кривично дело се подразбира малолетно лице до 18 години.

Под **детска порнографија** се подразбира порнографски материјал кој визуелно прикажува очигледни полови дејствија со малолетник односно очигледни полови дејствија со лице кое изгледа како малолетник, или реални слики кои прикажуваат очигледни полови дејствија со малолетник.

ЗАКЛУЧОК!

Важно е да запомниш дека занемарувањето и злоупотребата на деца се препознава преку:

Грубо занемарување на основните потреби на детето (храна, облека, нега, заштита, надзор...),

Постапки на повредување (физичко, емоционално и/или сексуално) и/ или изложување на детето на опасни и несоодветни ситуации (физичко насилство, застрашување, навредување, впуштање во и/или наведување на сексуални активности, сексуално искористување - контактно или неконтактно), Експлоатација - искористување на детето во ризични, опасни и несоодветни активности (проституција, порнографија, просење),

Сексуално искористување на дете од страна на возрасно лице (понекогаш некои луѓе ќе се осмелат да те допираат без твоја дозвола и тоа не е во ред, некои луѓе ќе се осмелат да ги допираат твоите интимни делови од телото. Овие допири ги означуваме како недозволен допири).

Злоупотребата и запоставувањето на детето има повторувачки облици.

Кога ќе ти се случат недозволен допири, удари, несоодветна вербална комуникација тогаш постојат некои нешта што можеш да ги направиш:

можеш да кажеш не,
можеш да побегнеш,
можеш да кажеш некому во кого имаш доверба.

Повеќето семејства се среќни, но понекогаш се случуваат нешта во семејството што не се радосни, а понекогаш и нешта што не се во ред. Понекогаш некој се опива, понекогаш има тепање, а понекогаш има и сексуална злоупотреба.

Запомни: Не си сам! Постојат многу луѓе што можат да ти помогнат!

СООБРАЌАЈНАТА КУЛТУРА И МЛАДИТЕ

Вовед

Со оваа тема се разработуваат правата и одговорностите на учесниците во сообраќајот, основите на етиката на сообраќајот односно сообраќајната култура, како и некои други содржини со различни сообраќајни ситуации коишто се корисни за безбедно вклучување и учество на младите во сообраќајот.

Законска рамка, во која се определени одредбите за почитување на сообраќајните правила и прописи дава Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата.

Безбедноста на сообраќајот претставува состојба на нормално одвивање на сообраќајот и на заштита на учесниците во сообраќајот, како и на материјалните добра, со елиминирање на можните извори на опасност или нивна контрола.

Сообраќајната култура се состои од пишани и непишани правила кои имаат единствена цел, а тоа е почитување на сите учесници во сообраќајот, особено на незаштите-

Заедно со реалноста и потенцијалите на сообраќајот, како и со настаните кои се случуваат во сообраќајот со однесувањето на луѓето во него и со последиците од сообраќајната раздвиженост се развиваат културата и етиката на сообраќајот како посебни форми на живеењето и постапувањето.

Доколку сакаме да ги чувствуваме благодетите на развиениот сообраќај во нашата земја, тој мора да биде правен со јасна и стабилна етичка свест на секого за својата одговорност во сообраќајот со придржување кон нормите во сообраќајот и со постојано водење сметка за себе и за другите, како основна етичка позиција на секоја изградена личност.

ните и слабо заштитените лица, како што се: пешаците, децата, постарите и инвалидизирани лица и лицата со пречки во развојот.

Нивото на сообраќајната култура што го поседува поединецот зависи најмногу од домашното воспитување и воспитувањето и образованието стекнато во текот на школувањето, пред сè, во основното и во средното училиште.

Сообраќајните правила и прописи ги создаваат луѓето и тие се менуваат во зависност од развојот на сообраќајот.

Учесниците во патниот сообраќај постапуваат согласно пропишаните правила и прописи во сообраќајот како и согласно наредбите што ги даваат униформираниите полициски службеници при контрола и регулирање на патниот сообраќај.

Етика во сообраќајот

Современата етика помеѓу останатите области ја опфаќа и етиката во сообраќајот како посебна област, која пак во основа го сублимира и разработува нормативно етичкото прашање „Што треба да направи учесникот во сообраќајот?“. Етиката во сообраќајот ги разработува и прашањата: „Што е добро?“ и „Како може да се разликува доброто од лошото?“, при што одговорите на овие прашања имаат за цел да се разбере карактерот на етичките својства, односно специфики, како и принципите при оценувањето на истите од страна на учесниците во сообраќајот.

Теоријата на етиката во сообраќајот го проучува однесувањето на учесниците во сообраќајот, односно нивното поведение кое е прифатено под строго определени морални норми кои во суштина го определуваат и нејзиниот специфичен карактер.

Етиката во сообраќајот ја разработува етичката дилема, односно ги разрешува ситуациите што настануваат кога се чини дека две или повеќе морални вредности се или не се еднакви по важност, а се контрадикторни или на некој начин меѓусебно си влијаат, при што истовремено од поединецот (во нашиот случај учесник во сообраќајот), се бара да го направи најдобриот избор меѓу нив, со цел да прифати/примени одредена вредност или постапка како најдобра, по што следствено е применлива друга теорија во функција на проверка на исправноста на првоприменетата теорија.

Од тука се поставува прашањето: „Дали ги **почитувате** останатите учесници во сообраќајот?“ и за да одговориме на него, на друг начин со соодветна методологија се анализираат некои етички гледишта или проценки на другите учесници во сообраќајот.

Во функција на градење на целосна слика за етиката во сообраќајот тежееме кон разбирање и дефинирање на вечните дилеми: „што е добрина?“, „што е добро, коректно и правилно?“ или „како може да се разликува доброто од лошото?“. Токму одговорите на овие прашања имаат за цел да се разбере карактерот на етичките својства, односно специфики, како и принципите при

оценувањето на нив од страна на субјектите, учесници во сообраќајот.

Треба ли да се осудат и забранат таквите дејствија само за да се спречи настанување на несакани последици и покрај тоа што со забранувањето и осудувањето на поединецот или групата од јавноста им го загрозуваме „правото“ за слободно дејствување? Оттука произлегува **правилното** кое ќе одговори на прашањето како поединецот-возач или групата возачи треба да постапуваат кога реагираат на **доброто**, односно вредното, а со тоа и постапуваат **правилно**...

Што треба да знам како пешак?

Пешакот по правило не смее да се движи и да се задржува на коловозот. На јавен пат што има тротоар или друга површина определена за движење на пешаци, пешакот е должен да се движи по тие површини определени за него. Пешакот кој се движи по коловоз на јавен пат надвор од населено место должен е да се движи по левиот раб на коловозот во правецот на движење.

По исклучок, пешакот може да се движи до десниот раб на коловозот само кога таквото движење за него е посигурно (непрегледна кривина, одрон, бездна и сл.).

Пешакот кој турка рачна количка, велосипед, велосипед со мотор, мотоцикл, трицикл, четирицикл и лицата кои се движат со помош на подвижни столови за немоќни лица, како и организирана колона на пешаци - се движат до десниот раб на коловозот во правецот на движење.

Лице кое се движи со помош на подвижен стол за немоќни лица што се движи со силата на сопствен мотор, може по исклучок да се движи и по тротоар ако брзината на неговото движење не е поголема од брзината на пешачки од.

На јавен пат на кој постои обележан пешачки премин или посебно изградени премини, односно минувајшта за пешаци, пешакот е должен при преминување на патот да се движи по тие премини.

На обележан пешачки премин на кој сообраќајот не е регулиран со светлосни

сообраќајни знаци, ниту со знаци што ги дава полициски службеник, пешакот е должен пред стапување на пешачкиот премин да обрне внимание на оддалеченоста и на брзината на возилата што му се доближуваат.

Пешакот е должен при преминување на патот да се движи по обележан пешачки премин односно минувалиште ако тоа од него не е оддалечено **повеќе од 100 метри**.

Пешакот што е со намера да премине преку коловозот на место каде што не постои обележан пешачки премин не смее да стапне на коловозот, ако со тоа го попречува сообраќајот на возилата.

На коловоз не смее да се игра, лизга, скија и санка, како и да се вози тротинет, ролери, скироли и друго.

Пример како не смеат да се однесуваат пешаците?

Погледнете ги сликите и дискутирајте ги истите!

Сообраќај на велосипеди, велосипеди со помошен мотор и мопед

Возачот на велосипед, велосипед со помошен мотор и мопед е должен да се движи што поблиску до десниот раб на коловозот, а ако постои велосипедска патека, тогаш по велосипедската патека односно лента. На пат со велосипед може да управува лице кое има наполнето 10 години. Ако двајца или повеќе возачи на велосипед, велосипед со помошен мотор и мопед се движат во група должни се да се движат еден по друг. Возачот на велосипед, велосипед со помошен мотор и мопед не смее да се движи по велосипедската патека односно лента со брзина поголема од 25 км/час. Деца до 14-годишна возраст не смеат на велосипед да превезуваат други лица. Возачот и лицата кои се превезуваат со велосипед со помошен мотор, мопед и мотоцикл задолжително треба да носат заштитен шлем на главата за време на возењето на патот.

Возачот на мопед не смее да се движи на пат со брзина поголема од 45 км/час.

Стекнување право на управување со моторно возило

возраст 14 години – М-национална категорија (велосипед со помошен мотор и мопед);

возраст 16 години - Б-категиорија – постар малолетник.

Постар малолетник може да се стекне со право на оспособување за управување со моторно возило од Б-категиорија доколку ги исполнува следниве услови:

да наполнил 16 години;

да поседува лична карта;

да е здравствено и психофизички способен да управува со моторно возило;

да има завршено најмалку основно образование;

да има согласност од двајцата родители, законскиот застапник или старателот (заверена на нотар);

да има одличен успех и примерно поведеение во последната завршена учебна година;

да има писмена согласност од психологот и педагогот од училиштето во кое учи малолетникот, а доколку во училиштето нема еден од нив тогаш може од класниот раководител на ученикот. Согласноста треба да е заверена на нотар.

„Постар малолетник“ е малолетник кој наполнил 16 години, а не наполнил сè уште 18 години.

Извори:

Закон за безбедност на сообраќајот на патиштата

Кривичен законик

Закон за малолетничка правда

Поимник:

Пешак е лице кое учествува во сообраќајот, а не управува со возило, ниту се превезува со возило или на возило;

Велосипедист е лице кое учествува во сообраќај на пат на начин што управува велосипед;

Возач е лице кое управува возило на пат;

Тротоар е посебно уредена сообраќајна површина наменета за движење на пешаци, која не е на исто ниво со коловозот.

Обележан пешачки премин е дел од површина на коловозот, наменета за премин на пешаци.

Раскрсница е површина на која се вкрстуваат или соединуваат два или повеќе јавни патишта, како и широка сообраќајна површина (плоштад и слично) што настанува со вкрстување, односно со соединување на патишта.

Клучни пораки:

не оштетувајте ја сообраќајната сигнализација, опремата и уредите на патиштата;

бидете одговорни и доколку има некоја препрека или оштетување на патот (камен, предмет и сл.), отстранете ја, а доколку не сте во можност да го направите тоа - известете за состојбата на патот на телефонскиот број 192;

во ситуациите на патот кога е потребно - секогаш помогнете;

бидете одговорни и почитувајте ги другите учесници во сообраќајот;

бидете трпеливи и толерантни спрема другите учесници во сообраќајот;

СЕКОГАШ УПОТРЕБИ ГО СИГУРНОСНИОТ ПОЈАС без разлика на кое седиште седиш;

СЕКОГАШ БИДИ ВИДЛИВ ВО СООБРАЌАЈОТ (независно дали си пешак или управуваш велосипед, велосипед со помошен мотор или мопед);

СЕКОГАШ НОСИ ЗАШТИТЕН ШЛЕМ при управување со велосипед, велосипед со помошен мотор или мопед;

Обратете внимание на техничката исправност на вашиот велосипед, велосипед со помошен мотор или мопед.

БЕЗБЕДНОСТ ВО ИНТЕРНЕТ-СООБРАЌАЈОТ

Вовед

Несомнено, Интернетот на децата и младите им нуди можност за откривање на корисни информации, поврзување и креирање.

Неговиот брз развој во текот на последната деценија отвори големи можности за негова ефикасна употреба во многу сфери. Мултимедијалните капацитети на широкопојасниот Интернет отвораат нови опции за тоа како може да се креираат, дистрибуираат и користат корисни содржини преку него.

За безбедното користење на Интернет потребно е пред сè секоја индивидуа да го заштити својот компјутер со тоа што постојано ќе го надоградува со дополнувања во софтверот, со антивирусна заштита и сл., исто така треба да се заштити мрежата со тоа што ќе се внимава во споделувањето на личните податоци, ќе се внимава со кого се разговара и сл., како и да се почитуваат законите во однос на користењето на Интернет.

Компјутерите повеќе не се единствените средства со кои децата влегуваат во светот на Интернет. Децата можат да ги користат компјутерите на своите пријатели, компјутерите во училишните библиотеки, клубовите, кафе-баровите. Покрај компјутерите постојат и смарт телефони и уреди со кои исто така достапноста на Интернет повеќе не претставува никаков проблем. Ваквата достапност до социјалните медиуми може да биде корисна затоа што учениците ќе имаат информација за се она што ги интересира во најкраток можен рок. Но, исто така ваквата достапност може да ги стави децата во ризик. Затоа е важно да се препознаат ризиците од несоодветно користениот Интернет и да се пријават злоупотребите.

Во однос на правилното користење Интернет кај децата т.е. негово безбедно користење, еден од најбитните сегменти е односот родител-дете. Односот родител-дете особено во насока на меѓусебна доверба е од многу важно значење особено во заштита на децата од злоупотреби при користењето Интернет. Секое дете по природа (како и секоја друга индивидуа) сака да ја „негува“ својата приватност и да не ја споделува со никој, дури ни со родителите. Современите општествени текови налагаат и родителите да имаат увид и познавање од користењето на Интернет, бидејќи само на тој начин можат да дебатират, помагаат и даваат совети и мислења на нивните деца. Пристапот до Интернет во денешно време е доста лесен, од причина што голем број на домови се „конектирани“ на оваа мрежа и споделуваат свои податоци. Токму во тие домови, најмладите членови исто така имаат можност да креираат свое мислење, ставови, профили и сл. за голем број ситуации, општествени текови, настани и друго.

Заштитата на децата и младите при користењето Интернет започнува од домашни услови. Искрениот однос помеѓу детето и родителот, заедничките интереси, поставувањето на т.н. „куќни“ правила во однос на користењето компјутер се основни предуслови за безбеден интернет-сообраќај на детето. Користењето Интернет, децата и младите треба да го практикуваат откако ќе завршат со домашните и училишните обврски, и во „пристојно“ време односно да не го користат во доцните вечерни часови, кога популацијата што го користи е разновидна и зголемена (особено возрасната).

Исто така, треба да се внимава и на недоволниот емоционален равој на децата и младите, при користењето Интернет. Токму затоа, овие емоционално „незрели“ личности се честа мета на злоупотреба од страна на повозрасни и поискусни корисници на Интернет.

Од таа причина, за да се постигне поголема заштита при користењето Интернет потребно е да креирате „јаки“ лозинки. Ова подразбира како лозинка на своите профили да не ги користите вашите лични податоци (име, призма, телефонски број и сл.). Секогаш да не го користите вашето вистинско име и презиме и особено важно да не го споделувате со непознати лица кои се обидуваат да стапат во комуникација со вас. Внимателно да споделувате информации за тоа каде се наоѓате, дали сте во викендичка или на одмор.

Интернет и ризиците што ги носи

Меѓутоа, неспорен е фактот дека користењето Интернет носи со себе и одредени ризици, бидејќи него го користат различни категории луѓе и на него можат да се најдат и материјали кои не одговараат за возраста на децата и младите, особено со нивната содржина.

Постојат повеќе важни процедури и правила кои треба децата да ги применуваат во насока на нивна заштита при користењето на интернет-сообраќајот, како што се:

никогаш не ги давај своите лични податоци на Интернет, освен ако некој од твоите родители не ти каже дека е во ред да ги дадеш. Лични податоци се твоето име, адресата, телефонскиот број, возраста, расата, името на училиштето или локацијата на училиштето, омиленото место за играње и собирање со пријателите, имињата на пријателите и сл.,

никогаш и никому не ги кажувај лозинките (англ. password) што ги користиш на Интернет, дури ни на своите пријатели,

никогаш не оди да се запознаваш во живо со некој твој онлајн пријател кој го познаваш само преку Интернет, освен ако не се согласат твоите родители дека е во ред да одиш,

никогаш не одговарај на пораки кои прават да се чувствуваш непријатно. Игнорирај ги овие пораки и прекини ја комуникацијата со тој што ти ги испраќа, веднаш кажи на некој од родителите или на друг возрасен во кој имаш доверба.

Заштита при користењето Интернет, исто така се постигнува и доколку негативно се одговара на непознати лица кои инсистираат да остварат средба со вас, со цел лично да се запознаете.

Користењето Интернет првенствено треба да служи за едукација, воспоставување позитивна комуникација и пронаоѓање на пријатели. Со појавата на социјалните мрежи (фејсбук, твитер и сл.) пристапот до информирање за разни случувања (позитивни и негативни), е актуелен. За жал, секојдневно, поради немањето на целосно квалитетен механизам за филтрирање на несоодветни содржини што

содржат насилство, вулгарности и сл., изложеноста на овие содржини е навистина голема. Токму затоа треба да се биде внимателен при посетата на тие содржини, и доколку има назнака дека е забранета посетата за малолетници, таа забрана да се почитува.

Друг сегмент во однос на безбедното користење Интернет т.е. безбедниот интернет-сообраќај е дека Интернет треба да се употребува совесно и правилно. Имено, вознемирувањето, хакирањето, злоупотребата на личните податоци на други лица се дејствија забранети со закон коишто се казниви. Секоја личност има право да го брани својот интегритет и доколку најде на вознемирување од страна на други лица, таа може да го пријави тоа дејствие на надлежните органи.

Вознемирувањето при користењето на интернет-сообраќајот може да се манифестира на многу начини, но како најпознати примери се вознемирување со праќање недолични, заканувачки пораки на профилот на социјалните мрежи, на приватната електронска пошта и сл. Вознемирувањето се однесува и на злоупотребата на личните податоци односно познати се примери каде што некое лице се претставува како друго лице и во негово име јавно објавува содржини со насилен и вознемирувачки карактер.

Република Македонија како земја води политики за безбеден интернет-сообраќај, притоа применувајќи меѓународно признати стандарди и декларации коишто се однесуваат на зголемување на безбедноста во интернет-сообраќајот.

Погоре напоменавме дека во однос на правилното користење Интернет кај децата, битен е односот дете - родител, со цел поголема заштита на детето и тоа е неспорно. Меѓутоа, исто така односот дете - наставник е многу битен однос. Нашиот образовен систем со бројните реформи, овозможува секојдневен пристап на децата до компјутер и Интернет и кога детето е во училиште и посетува настава. Затоа од наставникот може да се добијат корисни информации за тоа како побезбедно да се користи Интернет, да се разговара за одредени дилеми, да се осознае како да се добијат дополнителни корисни информации потребни за образовниот процес.

Користењето и почитувањето на одредени правила, може да ја зголеми вашата безбедност при користењето на Интернет. Ќе наведеме неколку потенцијални опасности при секојдневното користење:

Вириси, црви и тројански коњи – вирусите, тројанските коњи и црвите се програми кои се шират по електронска пошта или интернет-страница. Вирусите и црвите може да го оштетат софтверот и датотеките во компјутерот;
Хакери и провалници – лица кои незаконско пристапуваат во системите на други лица;

Непожелна електронска пошта која го преоптоварува системот на компјутерот; Затворете ги сомнителните прозори и линкови кои се јавуваат на екранот, а кои укажуваат добивка на одредена награда и финасиски средства. Со кликањето „X“ сомнителниот прозор ќе биде затворен; Обрнувајте внимание на идентитетот на лицата со кои разговарате и не споделувајте ваши лични податоци; Разговарајте со доверливи и блиски луѓе за користењето на Интернет бидејќи често на Интернет се присутни материјали што не се препорачливи за малолетници.

Студија на случај

Четиринаесетгодишната Марија со своето семејство се подготвуваше за годишниот одмор и престојот во Турција. Беше навистина среќна поради одењето и поминувањето заедничко време со своето семејство. Пред тргнувањето, на сите свои пријатели на Фејсбук им се пофали дека на 20 јули одат на петнаесетдневен одмор во Турција, и дека се радува што ќе побегне од летните горештини. При престојот во Турција, речиси секојдневно се фотографираше со своето семејство, наведувајќи ги местото на престој и датумот, а потоа објавувајќи ги на својот фејсбук-профил. Но, пред тргнувањето во Турција, доби понуда за пријателство од извесно лице Марко, кој се претставуваше како шеснаесетгодишно момче и прашуваше каде живее, каде ѝ е училиштето. За време на нејзиниот престој во Турција, Марко постојано беше во контакт со неа преку Интернет, притоа прашувајќи ја како си поминува на одмор и кога ќе се врати дома со семејството, а Марија му возвраќаше на пораките. Денот пред да се вратат дома, Марија забележа дека Марко ја остранил од својата листа на пријатели на Фејсбук, но и дека таков профил повеќе не постои. При враќањето од одмор и пристигнувањето дома, Марија заедно со нејзиното семејство забележаа дека нивната кука е ограбена и дека сите скапоцености и вредни предмети ги нема. Семејството беше во шок.

Поимник

Интернет (од англиски: *Internet*, букв. „меѓумрежа“) или **семрежје** е јавно достапен систем на меѓусебно поврзани сметачки мрежи од целиот свет, кои пренесуваат податоци во форма на пакети со користење на стандардното множество протоколи означено како **безбедност на интернет** е гранка на компјутерската безбедност конкретно поврзана со интернет. Нејзината цел е да се воспостават правила и мерки против нападите преку интернет. Интернетот претставува еден несигурен канал за размена на информации, што доведува до висок ризик од упад на хакер или измама.

Заклучок:

Глобалната мрежа - Интернет, првенствено претставува извор на многубројни корисни информации од едукативен, културен и позитивен општествено-социјален карактер.

Поради можноста за вметнување и на содржини од насилан и недоличен карактер, користењето на Интернет треба да биде претпазливо, со присуство на блиски лица.

Секогаш почитувајте ги правилата за безбедност во интернет-сообраќајот. На тој начин ќе бидете заштитени вие и вашиот компјутер.

Секогаш креирајте силни лозинки и не објавувајте информации од личен карактер.

НАСИЛСТВОТО И КАКО ТОА МОЖЕ ДА СЕ СПРЕЧИ

Вовед

Насилството се дефинира како намерна употреба на физичка сила и моќ, со закана или конкретно загрозување против себе, друго лице, група или заедница чија последица или веројатност за последица е повреда, смрт, психичка штета, спреченост за развој или каква било загуба. Под насилство се подразбираат сите форми на физичко или психичко насилство, повреда или злоупотреба, запуштање и занемарување на децата, нечовечко однесување, или експлоатација, вклучувајќи ја и сексуалната злоупотреба на децата. Насилството од страна на младите луѓе е една од највидливите форми на насилство. Фаталните и нефаталните напади во кои се вклучени млади луѓе, во голема мера придонесуваат кон големата бројка на умирања, повреди и инвалидитет. Насилството кај младите длабоко

Насилството помеѓу младите вообичаено се дефинира како насилство помеѓу лица на возраст од 10 до 24 години. Некои дефиниции исто така го опфаќаат секое насилство сторено од страна на малолетници врз малолетник.

Насилството помеѓу младите, во училиштето, на улиците или во која било форма е неприфатливо, и: тоа е научена форма на однесување и како такво може да се спречи, а малолетникот да го подобри неговото однесување,

секој може да придонесе кон превенција на насилството, младите луѓе се дел од решението на проблемот, партнерството и соработката се поефективни во превенирањето на насилството отколку индивидуалните напори.

ги повредува не само жртвите, туку и нивните семејства, пријатели и заедници. Насилните млади луѓе често пати вршат бројни кривични дела и покажуваат други социјални и психолошки проблеми. Всушност, насилството значи користење на несоодветни начини на решавање на конфликтите, коишто водат кон насилно однесување, а младиот човек е оптоварен со чувство на страв, бес, омраза, изгубеност, немоќ и одмазда.

Фактори кои влијаат за појавување на насилството

Насилството по правило произлегува од нетрпеливост, непочитување, нетолерантност, затвореност во себе, затвореност кон другите и е поврзано со неразбирање со самиот себе, неразбирање со другите, непоставени или нејасни правила, предиспозиции (склоност) кон насилство. Голем број истражувања покажуваат постоење на тесни врски меѓу младешкото и другите форми на насилство. Млад човек подлежи на насилство (Bullying) кога друг млад човек или група млади велат или прават непријатни или грди нешта кон него. Исто така насилството може да биде поттикнато од друго младо лице кое постојано провоцира (задева), а на другиот тоа не му се допаѓа или кога лицето е отфлено од друштвото. Меѓутоа, како водечки фактори на ризик кај младите што придонесуваат за појава и развој на насилство треба да се земат: хиперактивноста, импулсивноста, агресивниот став, слабата контрола врз однесувањето, проблеми со вниманието и слаби образовни постигнувања.

Врз насилството што го креираат младите влијаат три групи учесници:

- 1) предизвикувачи,
- 2) насилници,
- 3) жртви и набљудувачи.

Исто така голем број истражувања спроведени кај нас и во други развиени земји, покажуваат дека клучен фактор е и менталитетот на повеќето насилници. Тие секогаш пред своите врсници и останатите сакаат да се докажуваат колку се физички силни, не размислувајќи притоа за штетните последици од таквото нивно асоцијално, девијантно, општествено неприспособено, штетно и неприфатено однесување.

Како се препознава насилничкото (деликвентното) однесување на младиот

Насилничкото (деликвентно) однесување на младиот најдобро може да се препознае по неговото изменето (нарушено) однесување токму во раната адолесценција (11-12-годишна возраст). Тоа е манифестирано преку: агресија спрема врсниците, агресија спрема животните, отпор кон родителите, неадекватно однесување во училиште, акумулирана внатрешна напнатост, анксиозност, посегнување по разни психоактивни супстанции и хемиски средства (таблети и сл.) и така полека навлегува во светот на криминалот.

Причини што доведуваат до насилство

Насилството меѓу младите е поврзано со голем број причини од кои, според повеќе истражувања во оваа сфера, денес најзастапени се: злоупотребата на алкохол (алкохолизацијата) (што за жал е многу честа), а која се движи околу 50 % од случаите особено кај семејното насилство; неконтролираното и агресивно однесување поради „внатрешен страв“ кој го поттикнува на такво однесување. И затоа доколку младиот во тој момент стане свесен за последиците од неговото агресивно однесување, доколку самиот стави „граница“ дека нема да се докажува пред неговите другари, дека нема да користи методи на насилство, во тој случај тој нема да влегува во физичка пресметка со други.

Кои се карактеристиките на денешното насилство?

Денес насилството меѓу младите станува стил на живеење, во кое често се забораваат пропишаните норми на однесување. Насилството денес е поприсутно и сè побрутално преку користење на *алкохол, дрога, ладно одружје, шипки, ножеви, палки, па дури и пиштоли* со што се зголемува веројатноста за нанесување повреда или смрт. Денес насилството станува сè повидливо благодарение на медиумите.

Карактеристични форми на насилство

Формите на насилство меѓу врсниците односно меѓу децата и младината можат да бидат различни и тие се групирани во следните групи:

Телесно насилство во кое спаѓаат: претепување со повреди, намерно туркање, клоцање, ограничување на движењето;
 Вербално насилство кое се манифестира преку: навреди, префрлување и дофрлувања со полова и социјална содржина, озборување, ширење на лаги и слично;
 Психичко насилство кое може да се препознае преку: исклучување, осамување (се затвора во себе) отуѓување, стигматизација и сл.;

Присилување или економско насилство кое се манифестира преку барање пари или други материјални добра, барање помош при крадење;
Полово насилство кое се манифестира преку полово здодевање со постојани притисоци до спротивниот пол, со цел да го наведе на пристапување кон сексуален чин.

Извори:

Кривичен закон на Република Македонија
Закон за семејство
Закон за заштита на децата
Правилник за условите, критериумите и начинот на остварување на правата за заштита на детето
Програма за остварување и развој на заштита на децата за 2004 г.
Закон за основно и средно образование
Конвенцијата за правата на детето
Закон за малолетничка правда

Студија на случај

Група ученици од едно основно училиште по завршувањето на часовите го напуштиле училиштето. Сите се упатиле во еден правец. Во групата се наоѓало момчето по име Дејан. Тој секогаш во групата на своите врсници бил доживуван како: страмежлив, повлечен, млистав, невнимателен, неодлучен. Еден ден, Дејан (имал 11 години) кога излегувал со својата група врсници од училиштето се скарал со еден од нив. Во таа прилика еден од другарите покрај другото на Дејан му рекол: „*Ти си „мекуш“, ти не смееш и не можеш да се тепаш. Ти не смееш да му го скршиш носот на она момче што поминува покрај нас*“. По тротоарот кон нив одело едно момче кое не било познато за нивното друштво, а кое било на нивна возраст. Веднаш по дофрлувањето упатено до Дејан дека е „мекуш“ тој се сцрвенил и вознемирил. Без да каже нешто тој ја поминал улицата од другата страна, и неочекувано за сите во групата му се доближил на непознатото момче и започнал да го удира

по главата така што му нанел тешки повреди. Разгневен и бесен Дејан повторно се вратил кај другарите коишто го поттикнале тоа насилство. Како ништо да не се случило групата почнала да се разотидува и во еден момент еден од нив му се обратил на Дејан со зборовите: „*Браво Дејан! Браво, се гледаме утре*“.

Поимник

- **Тинејџер** е момче или девојче на возраст помеѓу 13-19 години кај кого често доаѓа до изразување на пубертетските слабости или ексцеси.
- **Адолесценција** претставува период од почетокот на пубертетот до настапување на зрелоста.
- **Пубертет** претставува време на полово созревање кај девојчињата и момчињата.

Заклучок

Насилството како општествено штетна, негатива и недозволена појава забележително е присутно меѓу младите - учениците посебно од средните училишта. Самиот термин насилство подразбира намерна употреба и користење на физичка сила и моќ, заради остварување на одредена цел (*закана или конкретно загрозување, против себе, против друго лице, група или заедница чија последица или веројатност за последица е повреда, смрт, психичка штета, спреченост за развој или каква било загуба*). Според она што досега можеше да се констатира тоа е една од највидливите форми на недозволено однесување на младите. Насилството е поврзано со бројни кривични дела кои се санкционираат со постоечките закони во државата, пред сè со Кривичниот закон на РМ. По својата природа насилството по правило произлегува од нетрпеливоста, непочитувањето, нетолерантноста, затвореноста во себе, затвореност кон другите и тоа е поврзано со неразбирање со самиот себе, неразбирање со другите, непоставени или нејасни правила, предиспозиции (склоност) кон насилство. Голем број истражувања спроведени кај нас и во други развиени земји, покажуваат дека клучен фактор е и менталитетот на повеќето насилници. Тие секогаш пред своите врсници и останатите сакаат да се докажуваат колку се физички силни, не размислувајќи притоа за штетните последици од таквото нивно асоцијално, девијантно, општествено неприспособено, штетно и неприфатено однесување. Од ден на ден насилството меѓу младите станува стил на живеење, во кое често се забораават пропишаните норми на однесување. Тоа денес е побрутално преку користење на алкохол, дрога, ладно одружје, шипки, ножеви, палки, па дури и пиштоли со што се зголемува веројатноста за нанесување повреда или смрт. Денес насилството станува сè повидливо благодарение на медиумите.

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

ОРУЖЈЕ

Вовед

Денес оружјето е присутно во сите демократии, во сите средини без разлика на фактот дека може да се сретне кај деца и возрасни на различна возраст и од различна етничка припадност.

Согласно со Законот за основното и Законот за средното образование се забранува секаков вид на психичко и физичко малтретирање на учениците, но и забрането е учениците да ги малтретираат наставниците. Предвидени се и санкции и за наставниците, но и за учениците и родителите на учениците кои постапуваат спротивно на овие закони.

За оружје се смета секој предмет што исфрла зрно, кугла, сачма или друг проектил, гас, течност или друга супстанција, со што може да предизвика опасност по животот или здравјето на луѓето, како и други предмети, чија основна намена е вршење лов, спортско стрелаштво и напад.

Според Светската здравствена организација „насилство е секоја намерна употреба на физичка или психичка сила/моќ.

Насилството може да биде во форма на закана или пак, да вклучува употреба на сила, насочена кон себеси, кон друго лице или кон друга група/заедница. Завршува (или може да заврши) со физичка повреда, со смрт, со психичка штета, со нарушувања во развојот или со загуба“.

Доколку при насилство се употреби и каков било вид оружје, последиците можат да бидат и фатални, што повлекува и кривични санкции за сторителите на овој вид насилство.

Целта на запознавањето со видовите оружје и опасноста којашто тоа ја предизвикува е токму за да се спречи поврзаноста на децата со него.

ВИДОВИ НА ОРУЖЈЕ

Оружјето може да биде:

- 1) огнено оружје;
- 2) пневматско оружје;
- 3) гасно оружје;
- 4) експлозивно оружје;
- 5) оружје со тетива;
- 6) ладно оружје;
- 7) оружје за индустриски цели и
- 8) електрични направи.

Поседување, носење и употребување на оружје

Начинот на доаѓање до оружје може да биде легален и нелегален.

Легалното поседување на оружје е пропишан во Законот за оружје. Оружје и муниција може да се набавува само врз основа на одобрение издадено од Министерството за внатрешни работи. Министерот за внатрешни работи донесува Национален каталог на оружје и муниција кое може да се набавува и поседува врз основа на одобрение, односно да се произведува или увезува.

Нелегалното оружје најчесто се добива преку нелегална трговија со оружје, муниција и распрскувачки материјали. Нелегалното набавување на

оружје е кривично дело казниво со казна затвор.

Под носење на оружје, во смисла на овој закон, се сметаат сите начини на носење на оружје коешто е подготвено за употреба од страна на неговиот имател, освен пренесување на оружјето.

Сопственикот или корисникот на оружје, кога има право да го носи, е должен оружјето да го носи на начин со кој нема да ја загрозува

личната сигурност и сигурноста на другите. Сопственикот или корисникот на оружјето е должен оружјето да го чува расклопено, односно цевката да биде одвоена од механизмот за затворање или муницијата да биде одвоена од оружјето.

Забрането е носење и употреба на оружје на јавно место, освен за работниците кои вршат работи на обезбедување на лица и имот во државните органи и правните лица, согласно со прописите за обезбедување на лица и имот. Под јавно место се смета секое место на кое слободен пристап имаат неопределен

број на лица (улица, плоштад, излетнички места, аеродроми, автобуски станици, чекални, органи на државна управа, општини, училишта, градинки, стадиони, киносали, театри и други места) каде што со негова употреба може да се загрози сигурноста на луѓето.

Забрането е внесување на оружје и во сите други места на чиј влез сопственикот или корисникот на местото, видливо и јасно забранил внесување на оружје.

Лицето кое со себе носи оружје е должно да ја носи дозволата за оружје односно дозволата за носење на оружјето. На барање на овластено службено лице од надлежниот орган, лицето е должно да ја покаже дозволата за оружје односно дозволата за носење на оружјето.

Забранета е продажба на оружје и муниција на лице кое нема одобрение за набавување, како и давање оружје на употреба на лице кое нема дозвола за оружје или дозвола за носење на тоа оружје.

Не е дозволено носење на оружје, како и имитација на оружје кое видно не се разликува од оружје, на начин на кој ќе ги вознемирува граѓаните или на начин на кој оружјето ќе биде јасно видливо.

Во 2012 година, Министерството за образование и наука донесе Стратегија за намалување на насилството во училиштата 2012-2015. Составен дел на Стра-

тегијата е Протокол за безбедност и постапување со ученици во случаи на насилство. Протоколот дава насоки за воспоставување безбедност и ги прецизира постапките на училиштето во случаи на насилство. Протоколот, исто така, предвидува мерки за превенција и интервенција во случаи на насилство. На пр. кога се работи за физичка пресметка меѓу двајца ученици возрасниот може да им пристапи и да ги раздели. Доколку се работи за групи ученици или се користи какво било оружје во зависност од проценката на ситуацијата, возрасниот треба да повика веднаш интервенција на МВР или помош од други возрасни. Групите треба физички да се разделат и да се обезбеди сигурност за нив додека не се пристапи кон разрешување на ситуацијата.

Во интерес на создавање на безбедна училишна средина и безбедни услови за учење, учениците се должни доколку видат или забележат оружје во училиштето или кај некој од своите соученици, веднаш да го известат директорот, класниот раководител или стручната служба.

Извори:

Закон за оружје

Стратегија за намалување на насилството во училиштата 2012-2015

Прирачникот за ученици

Студија на случај:

Помеѓу Д.М. и Ј.В. двајцата ученици од мојот клас, долго време постоеше нетрпение. Д.М. постојано го провоцираше и навредуваше Ј.В. со разни погрдни зборови пред останатие другари. Знаев дека Ј.В. сака да му се одмазди на Д.М. Тој затоа се организираше со неговите другари од населбата каде што живее. На големиот одмор, видов дека Ј.В. има метална прачка во чантата.

Не кажав никому за тоа што го знаев и што го видов. Си заминав дома иако знаев дека Ј.В. заедно со двајца негови другари го чекаа Д.М. на крајот од школскиот двор.

Наредниот ден слушнав дека Д.М. е во болница, поради тоа што бил претепан во школскиот двор.

Тој ден останаа празни столчињата на Д.М. и Ј.В.

Јас погрешив и носам одговорност за тоа што се случи.

Во што е мојата вина? Што требаше да направам? Можев ли да ги спречам?

Безбедната средина за учење е предуслов за функционален образовен систем. Само во средина во којашто учениците се чувствуваат сигурни, тие можат да се фокусираат на учењето, со што образованието би ја постигнало својата цел, а тоа е создавање силни индивидуи со знаења. Индивидуи кои ќе бидат предводници на промени, а не следбеници на промените.

Поимник

Оружје е направа или опрема која се користи со цел да се предизвика штета или да се повредат непријателите или други живи суштества, структури и системи.

ПРАВНА КУЛТУРА

ПРИРАЧНИК ЗА УЧЕНИЦИ ОД VII ОДДЕЛЕНИЕ

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Акционен план за контрола на дроги (во два дела): предимплементационен (периодот од една година 2007) и имплементационен (за период 2008-2012),
2. Бачановиќ, О., Батиќ, Д., Мирчева, С., Стојковска, В., Просароска Ж., Прирачник за полициско постапување во системот на малолетничка правда, Скопје 2009;
3. Единствената Конвенција на ОН за наркотични дроги од 1961 година,
4. Европската конвенција за насилство и недостојно однесување на гледачите на спортските настани, особено на фудбалските натпревари
5. Закон за заштита на децата, Сл.весник на Р.М, бр.157 од 11.11.2011 г.
6. Закон за заштита на децата („Службен весник на Република Македонија“ бр.98/00, 17/03, 65/04, 113/05, 98/08, 107/08, 83/09, 156/09, 51/11 и 157/11)
7. Конвенција на ОН за психотропни супстанции од 1971 година,
8. Конвенција на ОН против нелегалната трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции (Виенска конвенција) од 1988 година
9. Кривичен закон на Р. Македонија; „Службен весник на Р.М“ бр. 19/04
10. Кривичен закон на Р.Македонија, Сл.весник на Р.М, бр.166 од 26.12.2012 г.
11. Конвенцијата за правата на децата 20 ноември 1989
12. Закон за малолетничка правда, („Службен весник на Р.М“ број 87/2007, 103/2008, 161/2008 и 145/2010)
13. Национална стратегија за превенција на малолетничко престапништво
14. Национална стратегија за намалување на насилството во училиштата 2012-2015
15. Националната програма за развој на образованието во Република Македонија 2005 – 2015
16. Законот за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08, 33/10116/10, 156/10, 18/11, 51/11, 06/12, 100/12 и 24/13)
17. Закон за оружје, Службен весник на Р.М, бр. 142 од 27.10.2010 година,
18. Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство, Влада на Република Македонија, УНДП 2010
19. Протокол за дополнување на единствената Конвенција од 1972 година,
20. Култура и етика во сообраќајот, проф. д-р Кирил Темков, <http://www.rsbsp.org.mk/doc12/kultura-temkov.pdf>
21. Законот за Кривична постапка; Службен весник на Р.М, бр. 150 од 18.11.2010 година
22. Законот за Кривична постапка, Сл.весник на Р.М, бр.100 од 6.8.2012 г.
23. Закон за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции, Сл.весник на Р.М, бр.124 од 20.9.2010 г.
24. Закон за нарушување на јавен ред и мир, Сл.весник на Р.М, бр.66 од 08.06.2007 г.
25. Закон за нарушување на јавен ред и мир, Сл.весник на Р.М, бр.66 од 08.06.2007 г.
26. Закон за прекурзори, Сл.весник на Р.М, бр.53 од 14.04.2011 г.
27. Закон за прекршоци („Службен весник на Република Македонија“ број 62/06 и број 51/11)

28. Закон за прекршоци против јавниот ред и мир („Службен весник на Република Македонија“ број 66/07);
29. Закон за спорт („Службен весник на Република Македонија“ број 29/02, 66/04, 81/08, 18/11, 51/11),
30. Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр.9/96, 38/04, 33/06, 84/08, 67/10, 156/10, 39/12 и 44/12)
31. Закон за спречување на насилството и недостојно однесување на спортските натпревари („Службен весник на Република Македонија“ број 89/04, 135/11).
32. Законот за средното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр.44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 51/11, 06/12, 100/12 и 24/13)
33. Програма за остварување и развој на заштита на децата за 2004 г.,
34. Правилник за условите, критериумите и начинот на остварување на правата за заштита на детето, Службен Весник на РМ бр 39/03
35. Постапка со малолетници-сторители на прекршоци Зборник на трудови: Малолетничка правда-од идеја до практика, Просароска. Ж ,Скопје2008.
36. Закон за полиција, чл. 37 (Сл.весник на РМ број 144/2006)

КОРИСТЕНИ ФОТОГРАФИИ ОД:

www.govconexecutive.com
iseeiwriteishare.wordpress.com
funny-pictures.feedio.net
www.syvdrugfree.org
blogs.westword.com
www.outsourcereye.co.uk
www.almightydad.com
www.attorneyinfoblog.com
commons.wikimedia.org
kelloggscougars.wordpress.com
www.kochivibe.com
www.youtube.com
www.123rf.com
www.findafamilyattorney.com

www.kirilica.com.mk
www.fakulteti.mk
www.novagradiska.com
www.denesen.mk
www.heraldsun.com.au
www.swissinfo.ch
www.123rf.com
coloniaplus.wordpress.com
www.copenhagenize.com
sites.google.com
www.livinglutheran.com
www.neurope.eu
www.publicintegrity.org
www.kmsstv.com

